

כח (ז) ובעיבור לחדש, וכן גם אחר כך צעשור לחדש, צעשייר מצניי ל"י מאי צעשור (מכרשצניי
 חנוה קפ"ה, ואחר שם רעיון נסגב צה ואינו ע"ד הפסטי) וכן (למעלה פ' י"ז)
 ובחמשה עשר יום לחדש (ולקמן פ' י"ב) ובחמשה עשר יום לחדש ה"י ראוי לוואר וציוס חמשה
 עשר, כעשפט נמספר סדורי להקדים יום המואר, (כצאסתר ט') יום ארצעה עשר, יום חמשה
 עשר, (וגדה"צ זי"ן) ציוס עשרים ושששה (ובנחמ"י ט') ציוס עשרים וארצעה, וכל לפי שהימים
 האלה מיוחדים צענייהם להיותם מועדי ה' מקראי קדש, ואין להם שום האטרפות צנחית הימים
 הקדומים להם, לכן לא אחר צהם המספר הסדורי שהוא מספר מלערק (רעללטיפעם לאלוואר)ר
 שמלקי המספר מלערפים זה עם זה צנחית הקודם, אצל השחמם צהם המספר היסודי (גרוולאסל)
 שהוא מספר צודד (אנזללוטום) שאין חלקי המספר מלערפים זה עם זה, אצל מונה אוסם לפי
 מה שסם צלתי הצנחת הקדים להם וכללו הימים האלה צנחית קדושחם עומדים מתצודדים לעלמם
 צלתי האטרפות עם הימים הקדומים שסם ימי החול, ומטעם זה נתייחס שם חג לימים האלה כי
 הם עומים העסק צין הימים הקדומים והמתאחרים (כח"ש צמשפטים צשלם רגלים חחג); ויום
 השבת אף שהוא נצצל בקדושחו משעת ימי המעשה, מ"מ להיותו סוף ששת ימי המעשה שלפניו,
 וימי המעשה מלאחריו הם שוב החמלת זמן חדש, וגם ששת ימי המעשה כלם הכנה והזמנה ליום
 השבת, והמורה עלינו צכל יום ויום משעת ימי המעשה, לזכור את יום השבת, כחחצ זכור את
 יום השבת (עומש"ש צפ' יחרו צסם רמז"ן), לכן אחר צו חמיד את מספר הסדורי' וציוס השצניי
 שצת, שהוא מספר מלערק, וציוס אחרון של ססח וסכות אחר וציוס השצניי, ציוס השמיני, מספר
 סדורי מספר מלערק, לפי שסם עומדים ציחם קדושחם צנחית האטרפות עם הקדומים להם,
 וכל עוד צטעם דלא אחר כאן צעשרה או צעשירי לחדש כצאליך רק צעשור שהוא צחמונת מקור
 זכר שחר צקנו"ץ ומול"ס, כי כצר הרונו קדמונינו צציאור גדר הסם והפעל, דמאות הסם הוא
 להורות על ענין מוספט מן הזמן, ומאות הפעל להורות על העשות ענין מה צצול זמן העשותו.
 ובאחרך חמול היום מחר אף סיורו על הזמן העצר ההוה והעתיד, מ"מ הם נכנסים צגדר הסם,
 לפי שאינם כ"א קריאת לזמנים הסם צלתי מורים על שום עש"י, וגדר המקור הוא חיצה מורה
 על העשות ענין מה צסחם מצלי שציציל זמן העשותו צעצר או צעתיד, ויס צו לפי זה דג
 שוה לשם דצצר שוה לפעל, כי מלד שהוא מורה על עש"י מה הוא נכנס צגדר הפעל, ומלד
 שאינו מורה על עש"י צזמן מוגצל ואינו כי אס קריאת שם עש"י הנה ומה אלד הוא נכנס
 צגדר הסם, ולזה קלאורו שם הפעל, (קאומען ווערצי) וישחמושו צו צמקוס הסם גם צמקוס הפעלים
 עוצרים ועתידים, כחלות הלילה אפי יולא צאדץ מלרים, דקלחם מירשוורו לשם דצצר ורש"י ורש"ס
 מירשוורו למקור עם כ"ף השמוס ועטמוו כחחלק הלילה כלומר כעגייע הזמן שמופל עליו לוואר שהוא

שעת החמלק הלינה, כמו צעלות העין, נמדת חסם, כמ"ס הרו"ה סס נהננת העקרב והיות שהמקור מלד שהוא פעל, הוא בלתי הגבלת הזמן, לכן ישמע על החמידות, כמו זכר את יום השבת פירש"י חנו לזכור חמיד, לרור את המדינים עליכם לאייז אחס, ומעטם זה ישמע המקור על החזרת הפעולה כמה פעמים השב חסידם לחסיד, חסי מזה פעמים, וכן הוכח חוכים, הקס חקיס, עוז חצור, והנה מלת צעצור הוא מקור עם ציית הסמוע, והוא עם ועל, עם הוא למספר הזמני שהוא פשרה לדש, והוא פעל להטהות ועשיית הזמן עלמו, כי מהות הזמן הוא, חזרת רגעים זלז, ורגע ראשונה שנכלות יום השמיני, יחמיל הטהות ועשיית יום השמיני, וכל רגע ורגע המחרים צו יחוסק הטהות ועשיית יום השמיני, ועם צעצור, בהמשך זמנו שבו נעשה יום השמיני (חיס לוי"ע דעם נענעטען טאגעס) ויורה ח"כ צזה, שכל המסך זמן זה ים מלות עני, וכו' שהקפיד קרא אחר לומר בפירות מערב עד ערב חסנחו. חז לא היה נחממע לטון צעצורי או צעצרה שהם שמות מופשטים מן הזמן, והיה מקום לטעות שהאזכרה היא על חלק מונו, לא על מתחלתו עד סופו: (לה) ביום השמיני עצרת. עזרים מעשיית המלכה (רש"י), והא דכתיב צהרי כל מלכת עזרה לית הוא לתוספת ציורה, כאלו חזר עזרת חסיה לכס סכל מלכת עזרה לית (רש"י); ומדחזין דנמקיס אחר קרא את העניעה ומלכה בלשון שצחון, כדכתיב צחמור ציום הראשון שצחון וציום השמיני שצחון דחגנומו נייתא וי"א רבופיו שצחון עשה, וכמס"ס הרמב"ן שהוא מלות עשה שיהיה יום מנוחה וסביחה ולא יום טודת ועמל, ח"כ למה שינתה הטורה כאן לקרוא את מניעת המלכה צס עזרת; ועוד אם לא יהיה המכוון בלשון עזרת רק מניעה וממלכה, ח"כ היה ראוי לקרוא גם את יום הראשון צס עזרת ע"ס חסור המלכה צו, וגם צסמ קראה הטורה את יום השמיני צס עזרת, ככחצו (דברים ט"ו) וציום השמיני עזרת לה"א, ולריך טעם למה נקרא דוקא יום האחרון של פסח וסכות צס עזרת ולא יום הראשון שצס, שהם ג"כ חסורין מן המלכה. וכן חידך פירושא עזרת עליו מללחט שטעון לינה, ג"כ קשה חיד נאמר שיום החג עלמו נקרא עזרת ע"ס שטעון לינה בלילה שלחטרו ועוד דהא יו"ט ראשון ג"כ טעון לינה וע"ס יו"ט האחרון דחיקרא עזרת שפי מיר"ט ראשון, ובס"פ דהא פירש"י עזרת כנפוח של שנתת מאכל ועשתה, לטון נעזרה נא חותך, הנה שנתת האכילה לא חכרה צקרא, ולא דמי לנעזרה נא חותך שמוצא בפירות ונעשה לטריך גדי עזיס, ולוי השמחה הוא ציום הראשון ג"כ, וי"ע עזרת לטון סגירה ומניעה שלא ילא דבר מה חוץ מנדרו ובגולו וכענין ועזר את השמים, כי יום השמיני הוא עולר וסוגר את כל ימי החג, כלומר שסם יום השמיני יכלו ימי החג ולא יהיו עוד (נעלוקס פקעט), הנה ח"י זה יספיק ליום שמיני של פסח לקרוא עזרת ע"ס שהוא מתחלף עם שש הימים שקדמו אליו ודומה אליו חסיה צמידי המלות והוא יום האחרון המעלים והסוגר אחס, חכל יום שמיני של חג שהוא עומד צפ"ע וחיו מתחלף עם הימי הקדמי צמידי מלכות חסיה כי הוא רגל צס"ח חיד יחכן לקרוא עזרת ע"ס הסגירה והשמחה; הנה לכל הפירושים לריך ציחור למה ליינה הטורה את יום האחרון דוקא צס עזרת? ויראה שכינה הטורה צזה לטודותינו דבר רב המועלת, והוא, אחרי שהמשוקות אל הקנינים הזמניים עלומות מלד על האנשים, ועזרתם צס כצדה עליהם מלד, וכל המרצה צס הוא מנעיס צקנינים הגלמיים, לכן היטה מנחת הטורה חלקית לשחרר אנשים מזה השעבוד העלם מצלי חועלת, ולהחליפו בקבלת מלכות שמים, ולזה קצעה את מועדי ה', אשר לפי הכוונה הכללית הפשוטה צס, יהיה לנו מהם המעוררות כפלא, לצלי המעסק הרצה צקנינים הזמניים כ"א די הכרחי לצד, וסלא להשתדל בהשגתם ציחור מכדי לרכס, רק עפי עזרת מלות הטורה חלקית להגלית נפשותינו צעולס הגלמי, ולזה נקראו מועדי ה', ירגה זמנים המיוחדים לעניי חלקית לצד מרוחק מכל מיני השתדליות צקנינים הזמניים, ואלה המועדים המיוחדים לעזרת ה' לצד יעשו רושם גדול בנפשותינו להיות לנו לקיין עמלי למלס צמותרות קניי הארליים, עד שהשתדלות צס צימי חסול לא חסיה לחועלת אלה המועדים ג"כ צס מקרא קדש, מתחילר מהם להשגת התכלית האמתי והגלמי, ולכן נקראו אלה המועדים היקרים הרעויות להספדע צמותרות שהמכוון צו (כתי"ס צחמור) הכנה והזונה אל הקדש, והשגתם היקרים הרעויות להספדע צמותרות החלל כללית גם על הזמן הצה אחר עזר המועד, צצונט אז אל עניי פסק הסומרים, כל נלא צס מדרך הראוי לכן חלס המעלה, לשום כל פעולותינו וחטעותינו רק לתכלית נעגב לצד, עד שצעסקי עוה"ז הגלמיים אל חומר הגוף יהיה כולם להמשך מליחותו אל השלמות האמתי לעזרת צוראו או לצד הגורם לעזרתו, הנה לתכלית הארלה הלזו להשאר גם אחר עזר חסול דחוק צרעיונות הקדושים שהגנוס צימי המועד, לצלי הרחיקם מנפשותינו ככלות המועד, חכל נעכנס חללינו ככל כמות נפשותינו לזמן הצה, יקרא יום האחרון של פסח וסכות צס עזרת (אחאלעטעפאט), ירגה

יכלם יום אשר זו נחמתיך כל עוה להחזיק בנפשותינו הלמודי היקרים שהתחלנו בהם בכל ימי החג, כל נעוצה אחת בכלות המועד, לכל נעכסם אללנו ולהוליל את ההזמנה אל הקדש שבנינו הסג מן הכח אל הפועל בימי המעשה אשר עזרו המועד: עצרת תהיה לכם, ונעקם אשר (ראה ט"ז ח') חומר עזרת להסם, לר"י חלקו מניו להסם וחליו להם, ולר"א או כלו להסם או כלו להם או חוכל וסוטה או יוסד וסוטה, ואמר כאן כל מלכת עבודה לא חששו, וסם אשר לא חששה מלכתה, ויחל לר"א, דעפלת להם, מלכת עבודה חסרה הא מלכתה חוכל נסם מותר, ובעזרת להסם גם מלכתה חוכל נסם חסרה לו, שהמחשבה זי"ע חסור לבשל לחסרים חסילו לנורך זו ביום כיון שזינו יכול לבשל לעצמו, (פרמ"א ח"ט חק"ז ס"ב ונמ"א סס) לכן לא אשר שם מלכת עבודה, (שמעתי נסם הרב מקימיאטיס), וכן לר"י כשמחשבה זי"ע מחמת חסרה וחסידות שמענייתו הוא מעטנו, וכן מי שהכילה חזקתו או מלכתו שמניעת האכילה מעטנו לו, שאינו מקיים להם רק להסם, ומלכתה חוכל נסם חסרה עליו, וע"ז אשר שם כל מלכתה לית, חסילו מלכתה ח"י, (עיין באר"ם סימן רפ"ח צ"י נסם האגור ונמ"א סס):

ל (ג) נדר לה', ע"ד הפסח כל מי לה' כענינו בכל שאר מקומות, כמו כי יקריב קרבן לה' להזיר לה' שפירש"י יבדל מן היין להם שמים, וטעמו כאן להם עבודה הש"י, כגון לכוון דעותיו ולחזק מעשיו, שפליטתו אחרו נדרים כ"ג לפרישות, כגון שה"י זולל ואוסר עליו בשר זמן מה, שה"י שוגה ציץ ואוסר עליו היין זמן מרובה, שה"י נכחל להון ואוסר עליו מחטות והגייית חנשי מדינה, החגלה ציפיו ונדר בזהירות, וכדומה מהגדרים שהם דרך עבודה להש"י, והרצ"ב פי' נדר לה', שהוכיר הסם והגדר, אם יח' כן חזן להם כך וכך או חשענה. חס ח"י, כנעוצה בנספרי שאין לריך להזכיר את הסם לא נדר ולא בנעוצה, שהאומר חזר ח"י או נכצע ח"י שחששה או שלא חששה, ח"י נדר ונעוצה ח"י שלא הזכיר את הסם. חמנס לרבותינו בנספרי ובגדרים י"ד פי' ידור נדר לה', שידור נדרה הגדור להסם, כלומר שישם נדר המותר נדרה האסור, ואחרו נדר האסור יכול לעשותו נדרה, אז גם הדבר המותר נאסר עליו, כגון שיאמר פירות חלו עלי כקרבן ח"י נדר נדרה הגדור, מפני שאפשר שידור חס קרבן ולעשות בהמחו שחיהו חול להיות קרבן ותאסר, אזל המסרים נדר המותר נדרה האסור ואחרו נדר האסור ח"י יכול לעשותו נדרה, שיאמר פירות חלו עלי כנדר חזיר, ח"י זה נדר, כי ח"י אפשר שיעשה נדר שאינו נדר חזיר להיותו נדר חזיר. ועוד פי' שם (בגדרים ט"ז) נדר לה' שידור נדר שים זו נסול מלות הסם, כגון שיאמר ח"י מלה צלילי פסח חסרה עליו, ישינת סוכה נחם הסכות חסרה עליו, תפלין חסרות בהסחה עליו, ח"י נדר, וחלו הדברים חסורים עליו, שהגדרים חלים ע"ד מלה, וע"ז נאמר נדר לה', חמנס מלת לה' ח"י מוסר רק על נדר, ולא על נעוצה. שהנשבע לבטל את המלה, ים זו מוסר נעוצה חזר, ומחייב לקיים את המלה, וע"ז נאמר לא יחל דברו כלומר דברו לא יחל אזל מילל הוא לחסר שמים, שהם ים בנעוצתו לבטל את המלה שהוא חסן שמים, מילל נעוצתו, כי ח"י נעוצה חלה ע"ד מלה, לפיכך זה למ"ד של לה' יולא כאן מדרך כל נדריו שנמקרא, שידרה על ההתנגדות לעשות שלא כרעון הסם, חמנס ים דומה לה', מלת חל, שנכל הוראותיו הוא שיה לאות למ"ד ומלכותו על ההתנגדות, כמו (ישעי' ג') לשונם ומעלליהם חל ה' למרות עיני כבודו ופירש"י חל ה' לבגדו ולהכפיו, וכן לה' כאן פי' נדר ה' ורעו ולבטל מלותיו, וכן צ"ח שמדבר מדרבים הגמאסים צע"י ה' והחזר זו מלת לה' ענינו נגד ה' כמו חנשי סדום רעים ומפארים לה', ר"ל מה שהוא נגד ה' ושלא לרעו, וכן נדר הוא דבר הגמאס צע"י ה' כמ"ס (נדר"י כ"ב, ע"ז פ"ב) כל הגדר חשפ"י שנקיימו נקרא חשע ונקרא חוטא וכאלו נונה נשעת חסור בהמחו והמקיימו כאלו הקריב עליו קרבן שים זו מוסר שמוטי חוץ, לכן פי' מלת לה' לבגדו ושלא לרעו, ואסברו לן ח"י חסם טעמנו נדרה חל ע"ד מלה ולא נעוצה, כי נדר חסר הספן עליו הילכך ח"י נראה כנדר לבטל את המלה, שהרי לא קבל על עצמו רק חסר הספן עליו, ואין מחילין לאדם נדר האסור לו חל כל לשון נעוצה הוא חסר עצמו מלעשות את הדבר, ואסרי שהוא מחייב לעשות המלה, ח"י נכחו להספיק את עצמו מחייב המלה. ע"ש ראש ור"ן, והנה הרשב"א צחי שם הקשה למה עשה דמלה ולרמי ל"ת דלא יחל (פי' להקשות על הך טעמא דאסברא לן בחלות הגדר על המלה, לפי שאוסר הספן עליו, ואין מחילין לו נדר האסור עליו, הך מילתא צע"ה טעמא צע"י, נמא דעשה דומה ל"ת, ולהוי קיום המלה כמחילין לו נדר המותר), ומיץ דגדרים עשה ול"ת הוא, עשה ככל היולא מפיו יעשה, ול"ת לא יחל דברו (וכיון שאין הגדר יכול לידחות מפני המלה, שפיר מקרי קיום המלה כמחילין לו נדר חסור, וכענין מלה הנא צע"ה). קוש"י זו דהרשב"א וחזירו כתב גם הרמ"ה נס' המיטך מלה ל"א, ואין להקשות על דבריהם ממה לאחרי (יבמות ה') דעשה דתגלחת מנרע דמי לל"ת ועשה דחזיר מפני שפיטו בשאלה, ח"י ח"י

צנדר דליתי בשאלה לדמי העשה ולית, ויהי ח"כ קיום המלוא כמאכלין לו דבר היחיד, דזה חינו, למינן החוס' שם (ד"ה שכן) דלית לן למילף בעלמא מנזיר ולומר דעשה דוחה לית ועשה היכי דליתי' בשאלה, דשאני נזיר, דקיל איסורי דידה, מדמיילך כל גופו צמער, וכיון דהוה מכללו לא נוכל למילף מני' למילחא אחריתי. וכדצריהם כתב הרשב"א שם צמי' לינמות, וציתר ציבור צמור' הרשב"א ח"ג סי' שמ"ג. (ובמה שפי' קושית הרשב"א אין מקום למה שהקשה עליו צמער המלך סי' ג' מנדר' אין יקשה דליתי עשה ולדמי ללית ועשה דנדר, הא גורת הכחז הוא מדכתיב לה', ע"פ שדמק ציטצו. ולמ"ש קושיתו מעיקרו ליתא, דהרשב"א לא מקשה אדרשא דלה', רק אטעמא דיהיצי חזי ורצא, דאע"ג דאסר חסלא עלי' מ"מ אין מהרואי להיחזי כמאכלין דבר איסור מטעם דעשה דמי ללית. ולכן לין הרשב"א קושיתו על מה דאמר ישינת סוכה עלי, ולא אדרשא דלה'. וכן הרא"ה לא הזכיר דרשא דלה', רק טעם חלות הנדר ע"ד מלוא, וע"ז הקשה קושיתו. והדברים פשוטים. והרצ' משה למלך צפרשא דרכים חמה אהך תיחזא דרשב"א ורא"ה מהך דינמות, דנדר אייתי' בשאלה, והינת צנ"ע. ומן התימה עליו שנתעלמו ממנו דברי החוס' והרשב"א צמי' וצחצוזה ה"ל). ובהא דלין השצוה' חלה ע"ד מלוא, דעת הכ"ף דהיינו רק בשאמר שצוה' שלא אוכל מלוא צליל פסח, שנסעב רק על המלוא, אבל צטולל שאמר שצוה' שלא אוכל מלוא, מנו דחיל אמה' דכל השנה חיל נמי אמה' דליל פסח (והקשה עליו בשאמר חר' סי' ס"א, אומי צכולל חל ע"ד מלוא, ואסור לאכול מלוא של מלוא, כימא דעשה דמלוא דמי ללית ועשה דצוה', כיון דצוה' אייתי' בשאלה, דומה לנזיר מלוא דצוה' דינמות ה"ל, ע"ש. ולדעת החוס' והרשב"א שהזכירו נסתלקה חמיהמו. וגם מלכד דעת החוס' והרשב"א אין לדמות שצוה' דנדר, דנדר מלוא לאחשולי' משא"כ שצוה', כמ"ס רמ"א סי' ר"ג דלקח גאונים שצוה' אין מועיל תורה, ומטעם זה אע"ג דנדר מלוא ונחשבה לא צטל דהוי דשיל"מ למשאל על נדר, מ"מ שנסעב שלא לאכול דבר אי ונחשבה צטל דלא הוי דשיל"מ, כיון דליכא מלוא לאחשולי' על שצוה' כמ"ס צת' צית יעקב סי' ק"י ובחשונה מאהבה סי' קצ"ב ק"ד, נזיר דליתי' בשאלה ומלוא לאחשולי' עלי' קליש עשה ולית צו' לידמות מפני עשה, משא"כ שצוה'). וכדאמר' (נדרים כ"ט) קונמות מלוא לאחשולי', תרומה מאי מלוא לאחשולי'. אמנם זה חינו רק צצו ור"ת בגון שלא אוכל מלוא, או שצוה' שלא אוכל חמרים ונצלות או אם אכל כזית נצלה חייב אף משום שצוה' צטוי, שהרי כלל דברים המותרים עם דברים אסורים, אבל צקום ועשה אין שצוה' חלה ע"ד מלוא אפי' צכולל, בגון שנסעב לאכול נצלות ושחיותו אין השצוה' חלה, שאין אומרי' לאדם עמוד וסעא כדי לקיים שצוה'ו. כ"ה הסכמות הסופקים (ע"י יו"ד רל"ו ס"ה וצנ"ט); ור"ל דלכוונה זו לא אמר קרא, כל היולא מפיו יעשה, רק "ככל" בחוספת כ"ף, דנשמעותו תרין אנפין, אם כ"ף ההשמות הגמורה המנומנת, כמו כפשתא כחשם, כמות לילה, אם כ"ף השיעור והקירוב צלצד, שהדבר משוער דצדכ' אבל חינו מנומנס מונס כיא קרוב לו (ציינאבה אונגעפלאהר); כמו כדברים האלה (ויצט ל"ט) שלא ספרה הדברים כהיותה מנומנס ומדויקים כיא דמיון בעלמא ואפשר שאינם צלמות כיא צגערון מעט, וכן כלין, כמו דלאו דלא יחל דברו ידבר מתרי ענינים מדבר רשות ומדבר מלוא, דברו דברי רשות לא יחל, אבל חפלי שמים דברי מלוא מיחל שאין שצוה' חלה ע"ד מלוא, ככה עשה דככל היולא מפיו יעשה ידבר מהגך תרי עניני תרשות ומלוא, בגון שנסעב ע"ד מלוא צכולל עם דבר רשות דלא השצוה' חלה על המלוא כעל הרשות, דזה האופן הכ"ף תורה על ההשמות הגמורה והמנומנס, והיינו צצו ור"ת, אמנם שנסעב לצטל מלוא, צקום ועשה וכולל שצוה'ו עם דבר רשות, שאין השצוה' חלה ע"ד מלוא, ובהא חינו מקיים שצוה'ו כאשר ילא מפיו, הכה הכ"ף דזה האופן חינו רק לשיעור וקירוב צלצד, כי אין עליו חיוצ צקום שצוה'ו מתוהה. הכה מתוספה הכ"ף להצין צבונת המקרא הכך תרי עניני שצוה' ע"ד מלוא צכולל, שהאמת חלה ואמתת לא. ואף דברים דברים מופק ידות נדרים מכל היולא מפיו יעשה, וכן הרמב"ם (פ"ג מנדרים ה"א) ילמוד מהך קרא דנדרים חלים ע"ד מלוא, מ"מ לא יסופק דעל שצוה' ודאי נמי קאי, דצדידי' קרא משמע. דע דצירושלמי ילפי מהך קרא דנדר ושצוה' שהותר מקלמו הותר כולו, מדכתיב ככל היולא מפיו יעשה, משמעותו דוקא כשכולו קיים, לכן כשראה אנשים מתחוק אובלין פירותיו ואמר הרי הן עליכם קרבן וכשהגיע אליהן והנה הם אצלו ואנשים זרים, הואיל אצלו מותר כולן מותרין. אמנם יש הסדל, דאמר חס"כ חינו הייתי יודע כן הייתי אומר פי' ופי' אסורים ואצי מותר או הותרו כולן, אבל אם אמר הייתי אומר כולכם אסורים חוץ מאצי, הרי כולן אסורים חוץ מאציו, דזה מועיד דבריו ראשונים, כמ"ס הסופקים. וגם דזה מחסרס הכ"ף להבין תרי אנפי דלפעמים מוסייב עכ"פ לקיים מקלמו אף שאינו כדבר מונס, ולפעמים כשאינו כדברו מונס גם מקלמו חינו קיים: לאסור אסר. הנסעב לעשות דבר יסגיר ויאסר צעד כח צמירתו שהי' לו עד הנה להמנע מעשיית

הדבר, וצנעוּתוֹ חֵן לוֹ צְמִירָה זוֹ עוֹד וְהוֹכַח לַעֲשׂוֹתוֹ, וְכֵן הַשְׁבָּע לַצִּלִּי עֲשׂוֹת דָּבָר מִהַ יִּקְשָׁר וְיִאֲסָר כַּח מַסְפִּיּוֹת שֶׁהִיא לוֹ לְחֹמֶר צַעֲשִׁית הַדָּבָר, וְצַעֲשׂוֹתוֹ נִסְלָה מִמֶּנּוּ מַסְפִּיּוֹת וְהוֹכַח לְהַמְנִיעַ מִמֶּנּוּ, הֵנָּה צַעֲשִׁיָּה לְחֵן הַמַּסְפִּי שֶׁצָּרָהּ נַעֲשֶׂה ע"י שְׂבֻעָה בְּאֵילָנוּ הִיא קָשׁוּר וְהִיא קָשׁוּר בְּצַלִּי דְּצִרְיוֹ, כֵּן נִרְאֶה לְפָנֵינוּ לְשׁוֹן הַמִּקְרָא לְהַסְכִּי עִם דַּעַת רְצוֹנָיו שֶׁהַשְׂבֻּעַ' הִיא שְׂאִיבָר נִפְסוּ חֲסִמָּה (וַיִּנְעַר צַעֲשִׁירָדָע אֵינֶנּוּ עֲסֻקָּה לְאֵלֹהֵינוּ). וְצִמּוּס' רִישׁ נִדְרִים כְּחֹזֶר, אֲשֶׁר דְּחִיב לְאֲסֹר חֹסֶר עַל נִפְסוּ דַּעֲשׂוֹת לְאֲסֹר חֲסִי, מִיָּמָּה בְּלִי קֶרֶף לֹא חֲשַׁבְנוּ דְּמִזְהִיר אֲבָרָה (עַתִּיָּם סָס); וְיֵשׁ לְגַמֵּס קֶלֶת, וְכִי מִד קֶרֶף לֹא חֲשַׁבְנוּ יִכְרִיעַ לְשׁוֹן לְאֲסֹר חֹסֶר עַל נִפְסוּ שְׂנֵאוֹת וְנִשְׁנֵה עַד עֲשִׂיהַּ מַעֲשִׂים צַרְפָּה, אֲמֵנָה לְפִי הַמְצוּרָה אֵיל לֹא, כִּי גַם לְשׁוֹן הַמִּקְרָא יֵשׁ לְפָנֵינוּ אֲבָרָה וְלֹא חֲסִמָּה: לֹא יִחַל. הַיּוֹד פְּחוּסָה, וְלֹא אֲמֵר יִחַל צִי"ד נְרוֹ' כְּמוֹ אֵיךְ יִחַל (יִשְׁעִי מִיָּת) צִלְשׁוֹן נִפְעַל כְּמוֹ הַרְצָה לְאֵוִין שְׂנֵאוֹתוֹ צִלְשׁוֹן נִפְעַל (כַּמִּשׁ צִי' צֹה), דַּלִּיכ' הִיא מַשְׁמַעוֹתוֹ לֹא מַשְׁכַּחַת לֹא לְחַלֵּל אֶת נְדָרוֹ אֲמִילוֹ כִּשְׁהוּא נִפְעַל לִכְךָ ע"י הַתָּרָה, לִכֵּן אֲמֵר קֶרֶף צִלְשׁוֹן מוֹעֵל, לְהַרְוֶה שֶׁהוּא מֵאֵד עֲלֻמּוֹתוֹ חֵן לוֹ רַעֲוֹת לְחַלֵּל, אֲבָל לִהְיוֹת נִפְעַל ע"י אֲחֵרִים רַעֲוִי לְחַלֵּל, וְהִיטִיּוֹ צִהַרְתָּ אֲחֵרִים, ח"ט ר"ל (מִגִּיבָה יו"ד) הוּא אֵינוֹ מוֹחֵל אֲבָל אֲחֵרִים מוֹחֲלִין לוֹ: (ו) וְאֵם הִנֵּי. פִּירָשׁ' הִנֵּי לְשׁוֹן מַנִּיעָה וְהַסְרָה וְכֵן לִמֵּה חֲנִיאוֹן; הִרְרָה לִנוּ צִהַ שִׁים צִלְשׁוֹן הִנֵּי אֲחַת מִשְׁתִּי כוֹנֵת, אֵם לְשׁוֹן מַנִּיעָה אוֹ הַסְרָה, אֲמֵנָה יֵשׁ הַדָּל צִינִיָּה כְּהַדָּל שִׁים צִין הַסְרָה הַרְוֹן לִצִּין מַנִּיעָה הַרְוֹן, כִּי אֵם הוּא הַסְרָה הַרְוֹן יֵהִי הַמְכוּוֹן בְּמֵאֲחֵר. וַיִּנְיָאוּ אֶת לֵב צִי' לְצַלְחִי צוּחַ אֶל הָאֶרֶץ. שֶׁהִסְרִי אֶת רְוֹן לִצֵּט שֶׁהִיא צִהַ עַד הֵנָּה, כִּי נִחְנֶנֶה הָאֶרֶץ צִינִיָּה עַד שֶׁנִּשְׁתַּחֲוֶה לֵּלָא רְוֹן, וְאֵם הוּא לְשׁוֹן מַנִּיעָה הַרְוֹן יֵהִי הַמְכוּוֹן צוֹ שֶׁרְוֹן הִלֵּךְ וְהַפְּלִי שֶׁהִיא צִהַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה לֹא נִשְׁתַּחֲוֶה לֵּלָא רְוֹן אֲבָל מִיִּרְאַת הַמַּלְאָכִים וְחֹזֶק הָעֲרִים נִחַלְסָם כַּח רְוֹנֹם צִם עַד שֶׁנִּמְנָעוּ לְהוֹלִיץ מִחֲשַׁבְתָּם מִן הַכַּח אֶל הַסּוּעַל וְלֹא יִצְאוּ; וְכֵן בְּמֵאֲחֵר הִנֵּי מַחֲשַׁבְתָּ עֲמִים יֵשׁ לְכוּן צוֹ אֲחֵד מִשְׁתִּי פִּנִּים הֵלֵא, אֵם מַנִּיעָה הַרְוֹן, שְׂוֹלֵד קִצֵּה חוֹלִית עַד שֶׁלֹּא יוֹכְלוּ לְגַמּוֹר צַעֲשִׁה אֶת מַחֲשַׁבְתָּ הַרְוֹ, אֵם הַסְרָה הַרְוֹן שֶׁנִּשְׁתַּחֲוֶה דַּעֲשׂוֹת עֲלִיָּה עַד שֶׁלֹּא יִתְחַסֵּר עוֹד הַרְוֹ צִלְשׁוֹן כְּאֶשֶׁר חֲשָׁבוּ עַד הֵנָּה; וְכֵן כֹּהֵן בְּמֵאֲחֵר, אֵם הִנֵּי אֲשֶׁר אֲחֵה. יֵשׁ לְפָנֵינוּ אֵם לְשׁוֹן הַסְרָה הַרְוֹן שֶׁמִּסְרִי הֵאָז אֶת צִהַ בְּתוֹ מַחֲשַׁבְתָּה אֲשֶׁר חֲשַׁבָה בְּלִצֵּה לְקַבֵּל נִדָּה, שֶׁנִּשְׁתַּחֲוֶה עֲמֵה לְדָבָר עַל לִצֵּה מַגְנוֹת הַמַּחֲלִיל מִקִּיּוֹם נִדָּה, כִּי חֲתַנְגָּה צִהַ צִינִי הַרְוֹת, יֵאֲמֵרוּ עֲלֵי' אֵיךְ צִהַשׁ נִדְרִית וְכִדּוּמָה מִן הַרְוֹתִים מַגְנוֹת צִינִי' קִצֵּל נִדָּה וְקִיּוּמָה, עַד שֶׁנִּשְׁתַּחֲוֶה עַל נִדָּה וְהַסְרָה מַחֲשַׁבְתָּה; אֵם מַנִּיעָה הַרְוֹן וְהוּא שְׂוֹנֵעַ אֲחֵה מִלְּקִיָּים אֶת נִדָּה, שְׂוֹנֵעַ עוֹמֵד בְּמִקּוֹם אִיבּוֹר הַדָּבָר אֲמֵנָה נִמְנָע מִמֶּנּוּ בְּצַעֲלוֹ מִן הַדָּבָר אֶת שֵׁם הַאִיבּוֹר; הַיּוֹלֵא לִנוּ שִׁים לְפָסֶק צִוְלָה הִנֵּי אֵם הַמְכוּוֹן צוֹ הַסְרָה הַרְוֹן שְׂבִנְיָה הַגּוֹדֵד אוֹ מַנִּיעָה הַרְוֹן מֵאֵד הַדָּבָר הַגּוֹדֵד. אֲמֵנָה מִמֶּנּוּ שְׂאִיבָר אֲחִי' צָרָה. וְאֵם צִיּוֹם שְׂוֹנֵעַ אִישָׁה יֵינָה אֲחֵה וְהַסְרָה אֶת נִדָּה וְגו', הֵנָּה גִּילְתָּה הַתּוֹרָה צִהַ שֶׁהַמְכוּוֹן צִוְלָה יֵינָה אֵינוֹ הַסְרָה הַרְוֹן שְׂבִנְיָה הַגּוֹדֵד, רַק מַנִּיעָה הַרְוֹן שְׂבִנְיָה הַגּוֹדֵד וְהִיטִיּוֹ לְהַסְרָה אֶת נִדָּה, ח"ט צַפְרִי הֵאָז זוֹ אֵינִי יוֹדֵעַ מִהַ הִיא, כִּשְׁהוּא אֲוִיבָר וְאֵם צִיּוֹם שְׂוֹנֵעַ אִישָׁה יֵינָה אֲחֵה וְהַסְרָה צִעַל, הוּא אֲוִיבָר הֵאָז זוֹ הַפְּרָה, עֲכִיל. וְהַרְוֹתִים מַתְקָשָׁה מֵאֵד צִיִּיבּוֹר דְּצִי הַסְפִּירָה וְהַפְּלָה לְרִצְוֹתֵינוּ שִׁי' הִנֵּי לְשׁוֹן הַסְרָה אֵינוֹ ע"ד הַפִּשְׁטָן שִׁי' צִי"ו לְשׁוֹן מַנִּיעָה וְהַסְרָה. הֵנָּה מִלְּבַד שִׁפְרִיּוֹתוֹ כִּכֵּר מוֹפְתָךְ וְעוֹמֵד מֵהַר צִעַל לְדִיל. גַּם זֶה אֵינוֹ נִכּוֹן לְוִיבָר שִׁפְרִיּוֹתוֹ רְצוֹנָיו הַמֵּלֵךְ לֹא כַּמַּשְׁמַעוֹת צִהַר לְשׁוֹנֹת, אֲמֵנָה לְפִירִישׁוֹ דְּצִינִיָּה מִיּוֹקִידִים עַל אֲדִנִּי עוֹמֵק הַלְשׁוֹן כְּחֹזֶר. וְדְּצִי הַדָּל וְהַפְּלִי לְדוֹד צִפְרִיּוֹת דְּצִי הַסְפִּירָה הַיֵּל הֵם דְּמִקּוֹם כְּנִרְאֶה לְכָל מַעֲשֵׂי צִדִּיק. אֲמֵנָה יֵשׁ לְהַתְּצוֹן עוֹד עַל צִיִּיבּוֹתוֹ הַיֵּל דְּצִינִי הַסְפִּירָה, דְּמִמֶּנּוּ שְׂאִיבָר צָרָה, וְאֵם צִיּוֹם שְׂוֹנֵעַ אִישָׁה יֵינָה אֲחֵה וְהַסְרָה אֶת נִדָּה אֵינוֹ מוֹכַחַת עֲדִיין שְׂמֵלֶה וְהַסְרָה הוּא צִיִּיבּוֹר עַל מֵלֶה הִנֵּי וְהַרְוֹת צֹה שֶׁהֵאָז הִיטִיּוֹ הַפְּרָה כְּלוֹמֵר מַנִּיעָה הַרְוֹן, לְנִמְלֹחַ לְעוֹלָם הֵאָז הִיטִיּוֹ הַסְרָה הַרְוֹן עַד שֶׁנִּשְׁתַּחֲוֶה דַּעַת הַגּוֹדֵד לְהַתְּצוֹת עַל הַגּוֹדֵד, וְלִזֵּה אֲלִרְכֵּה הַתּוֹרָה הַסְרָה הַגּוֹדֵד גַּם כֵּן, שִׁיבּוֹלֵק שֵׁם אִיבּוֹר וְהַדָּבָר הַגּוֹדֵד כִּי חֵן מַחֲלִיין לְאֵד דְּצִי הַאִיבּוֹר לוֹ, וְהַרְוֹתֵינוּ לְרִיבֵי הַסְרָה הַרְוֹן וְהַמְנִיעָה הַרְוֹן, וְהִיטִיּוֹ צִהַשׁ הַסְרָה הֵאָז לְהַתְּצוֹת מִמֶּנּוּ, שְׂלִיךְ מַעֲשֵׂה מֵאֵד הַגּוֹדֵד וְהַתּוֹרָה מֵאֵד הַגּוֹדֵד. לִכֵּן כִּ' דְּצִהַשׁ מַתְקָרָה זֶה הֵאָזֵר צָרָה חֵן הַדָּבָר מוֹכַח עֲדִיין, אֲבָל אֲחֵת הַהַכְרָעָה הִיא מַמִּשׁ צִעַל (פ' י"ג) וְאֵם הַסְרָה יֵסֵר אֲחֵה אִישָׁה וְגו', שֶׁלֹּא הוֹכַח שֵׁם לְשׁוֹן הֵאָז כִּלָּל דֵּק הַסְרָה, וְכִכֵּר אֲמֵר שֵׁם צַפְרִי אֵלֶּה הַמִּקְרָא צִין אִישׁ לְאֲשָׁמוֹ וְצִין אֶב לְצִהַ. מִקִּים אֶת הֵאָז לְצִעַל מִהַ הַצִּעַל אֵינוֹ מַפְרָה אֵלֶּה נִדָּה שִׁים צִהַשׁ עֲנִי נִפְסָה אֵלֶּה הֵאָז וְכִי, וְאֵין הִיקָם לְמַחֲלָה וְהַמְסִין ג'כ הֵאָז לְצִעַל מִהַ צִעַל דִּי צִהַרְתָּ לְחֹד הִי' צִהַר; וְהַדְּרִים מַחֲשִׁיבֵין מִמֶּנּוּ דְּרִבִּין צַפְרִי (פִּיִּקָּה קִי"ג) אֵלֶּה הַמִּקְרָא אֲשֶׁר לֹא ה' לְנִשָּׁה ע"כ אֲחֵה מִקִּים אֶת הֵאָז כִּשְׁהוּא מִהַ צִעַל עֲשֶׂה צוֹ מַחֲשִׁיבֵין צִיּוֹם נִדָּה לְהַסְרָה, כִּיֵּה הַגְּרָפָה הִשְׁנִיָּה צַפְרִי, וְצִעַל זִרַע צִהַרְתָּ צִי' לְפָרִי מִמֶּנּוּ מֵלֶה לְהַסְרָה, דֵּהֵא לְהַסְרָה חֵן לְרִיךְ לְלִמּוֹד מִן הִיקָם דֵּהֵא גַם צִהַרְתָּ כְּחִי צִהַר

צדדי' ואם הניח אב' אותה ביום שמינו, ולדבריו אין לטבט הנקמה, והמחוק צמח להסיר שאלוהו הוא, להורות שההיקט ילמדנו ג"כ לפרש מלת הניח שאינו אלא הפרה למד, והוא מניעת הרצון, ואין להסרת הרצון: כל נדר'. ומקרא זה למד הרמב"ם שהאז מפר כל נדרי צדו ואפי' שאין צדו עניי נפש, כי רק צבעל חלק הכחוד ואמר כל נדר וכל שצוהת איסור לענות נפש (ע' רמב"ם רפ"ז נדרים וצמחל עח וצ"מ עס), וכבר חלקו עליו כל הראשונים, דבספרי וירושלמי מובחר שם האז אינו מפר נדרים שאין צדו עניי נפש; אמנם לא יישנו לנו לישנה דפסטי' דקרא דעשמעוהו האז מפר כל הנדרים, ויישנו דבינו יחיאל שצמח יו"ד ס' רל"ד כבר דחאו הגר"א צצמורו ליו"ד עס ס"ק ס"ט. ויראה דלדעת הספרי אין מלה כל כאן כמלה כל בלא חשבה כל מלכה, ספי כל מה שהוא מין מלכה, כל שהוא מין נדר (אללע געליצדע), עד שאין הנדל בין שים צו עניי נפש או לא, אבל יחצור מלה כל שכלל יעיר כל ממתו, דהיינו כלו של ממתו (זיינען גאלענען נאָן), וכן כל נדרי' כלו של נדרי' (איהרע געליצדע אים גאלענען, עומ"ם צדו צכל ממתו) דכל זמן שהיה צדית אב' ואינה ארוכה, אם האז מפר הנדר הופר כלו, לאשוקי כשהיה ארוכה, אף אם האז מפר אין כלו מופר רק מקלחו, כי צדו האז ולא הסר הצעל מופר ואינו מופר: וזו' יסלח לה. דברי רש"י צומ"ם צמה הכחוד מדר צדוהו ושמע צעלה וכו' הוא מנו' (כ"ז ד' כ"ג), אבל לא על פסוק זה כ"א ע"פ י"ג, אישה הפרס וה' יסלח לה, ושם הלשון מכוון צדוהו וצעלה, ולא כאן דעייני צדו וצתו, ובספרי מאמר זה על פסוק דילן אבל לא כלשון דע"י. ע"ש. וצמח"ס הגדפס עם פ' הגר"א דפסו דברי רש"י אלה על מקומם הראוי צפוק אישה הפרס, והוא נכון. ותמיהני על הראשם ושאר מפרשי רש"י שהאריכו מאד על דבריו כאן ולא הסגינו שהוא מעשות הדפס: (ז) ואם ה"י תהי' לאיש. מפרשי הפסטי' יאמרו דקרא צמח"ס מדר, שדורה פורה צדית אב' ולא הניח אותה אב' ואפי' נשאת, יניח אותה צעלה והצעל מפיר צקדומין (כ"ז רמב"ם ורי"א), ולר"ל אין הצעל לצדו מפיר לאשתו הנשואה הנדרים שהציהו מנית אב' אל צדו, כעלה מן הכחוד, שאפי' מה לורך שיחזור ויאמר (פ' י"א) ואם צית אשה נדר, צקדומין הוא מפר נדרים שצציתו לא כש"י, ולזה פירשו ואם ה"י תהי' לאיש היינו שנתארכה, כי גם הארוכה תקרא אשת רעהו, ויאמר הכחוד. ואם ה"י תהי' לאיש. האשה הזאת אשר חסרה אסר צדית אב' צמח"ס ודר' עלי', שלא שמו צדו אב' ולא הופרו ולא הוקמו, ושמו גם אישה צדו והפר את נדרה, כי גם הוא ישתחק עם האז צמח"ס הנדרים; ועסם אם ה"י תהי' לאיש, שחסי' לאיש צדית אב' ולא צדו אל צדו והיה הארוכה, והקבלה חכרע (הרמב"ן). ולשון המקרא מסייע לדעת ד"ל כי למעלה צמח"ס אחר קמו כל נדרי' ואסרה, וכן צמח"ס אחר (פ' י"א) וקמו כל נדרי' וכל אסר, וכאן השמיט מלת כל ואמר וקמו נדרי' ואסרה, וכן צמח"ס אחר אב' כל נדרי' ואסרה, וצמח"ס הצעל כל מולא אבי, וצמח"ס אחר והפר את נדרה והשמיט צו מלת כל, זה נכון מאד לדעת ד"ל, דעלה הארוך אינו מפי' אלא צמח"ס האז, ואם מפר לצד מופר ואינו מופר, רל"ז צמח"ס שהנדר הוקל והוקלם ממה שהי' עד עכשיו, שצבר הוסר האיסור הממוד מכל הנדר עד שאין עלי' חיוצ חלקות צמח"ס נדרה, ואינה מופר לגמרי כי עדן איסורא דנדרה עלי' מחסרון הפרה האז, וכיון שלא הופר הנדר לגמרי, לכן לא הזכיר מלת כל, כי לא הופר רק מקלח הנדר, (ע' נדרים פ"ח) צעל מקל"ם קלי"ם, וכ"ס הרמב"ם צמח"ס מדרים הפר הצעל ועברה על נדרה קודם שיפר לה האז אינו לוקה; והסתכל עוד דפסטי' אחר (מ"ז) לא יקום, וכן צמח"ס אחר (מ"ג) לא יקום, וכאן אחר והפר, והשמיט מלת לא יקום, דבאז וצעל אחר שהפרו מיד צעל הנדר לגמרי, אבל כאן אפי' הפר הארוך עוד הנדר חלו וקיים עלה כל זמן שלא הפר לה האז. והנה לפי המפרשי' אינו מובחר צקרא להדיא דלרובה נריכה גם להפרה האז (ערש"י ורש"י). וז"ל ע"ד הפסטי' לומר, כי אחר שאמר שכת האז להפר נדרי צדו, אחר אם צדו שיהפר לה היה ארוכה לאיש, אין הפרה האז מנעל נדרה, ואסורה עדן לעבור עלי', עז"א, ונדר' עלי'. כלומר אפי' שהפר לה האז, עדן מוטל עלי' חוצה נדרה כיון שהיה ארוכה, לפי' מאמר. ואם ה"י תהי' לאיש, הוא חלק התנאי, ומאמר. ונדר' עלי'. היא תשובה התנאי, ונדר' תלויים עדיין צמח"ס להסיר הארוך, והו' שצבר צמח"ס אחריו, והו' ויין מנעל ונדר' כעסם מלת אז לתשובה התנאי, כמו אם צמח"ס חלו ונחתי בשמם, שאלו ויין לתשובה התנאי אז אסר, וכן אם את הנדר חשבה ויכלת עמוד אז חולל לעמוד; הנה צדו מובחר להדי' צקרא דלרובה שהפר לה האז עדן נריכה להפרה הארוך, והו' פסטי' לישנה דחלמודא (נדרים ס"ז) דאמר רבא אחר קרא ואם ה"י תהי' לאיש ונדר' עלי' תכאן לנערה המאורסה שאב' וצעלה מפירין נדרי', יערי"ם צר"ן וצמח"ס. ולפי המובחר דבריו הדברים כפסטי': (ח) ושמע אישה ביום שמינו. הרמב"ם למד מלשון מקרא זה דין מדם, שאין האז והארוך יכולים להפר לה רק צמח"ס שיהיה ביום אחר, אבל אם שמו

אחד היום והסר ושמע השני ציוס אחר אינו יכול להסיר, ומדאמר קרא ושמע אישה ציוס שמעו, הן ציוס שמעו קאי לשמיעת האז (עברמים פ"ב מדרים ה"י, ובלש"ן שם ובדברי הגר"א ציריך סי' רל"ד); אמנם המוסקים חולקים על הרמז"ם הזה וסוברים שכל אחד מפר ציוס שמעו אפס"י שלא שמעו שניהם ציוס, אחד. ולהבדל מוסקים לשון המקרא לר"ך ייסוב. וכל לפרש מלת ושמע ענין קבלה, כמו לא אדוני שמעני (פ"י טרה כ"ג) דתרגומו קבל מני, וכן נפשה ושמע (משפטים כ"ד) תרגומו וקבל, והחלומיים רגילים בלשון לא שמיע לי על מניעת קבלת דעת חבירו, וכן ושמע אישה פ"י שהנצל בלה דעתו שמקבל ומתחלה לקיים נדרה, ותרגומו (א"י נשטייממען), ואמר חס"כ והסרים כלומר או הסרים לה, כי קיום הנדר חלף אם צמקיימו צמירוס, או צמקיקם צעלמא; ורמיזתי ל"ב"ט שמרגס וציומא דשמע יחסון לקיימותהון וישחוק לה, נראה שכיוון לדברי; ובשפתחון צמקיי לשון המקראות, דבהפסד האז אחר ואם הגיא איה חותה ציוס שמעו וכן בהפסד הנצל אחר ואם הפד יפר חותה ציוס שמעו, הנה צמקיהם חסיר הפועל והפעולה צמקיה דקרא ואס"כ הגביל זמן הפעולה בלמרו אחריו, ציוס שמעו. אמנם בלמרו חסיר חסיר המקרא את לשונו ואמר ואם ציוס שמעו אישה, הזה יורה ששמיעת האזרח מוגבלת לעלמה ואינה חלפה מלרעה ששמיעת האז, וצדור הוא לכל צעל נפס ומשכלת צדרכי הלשון וסדורי המלות והציבות במאמר צקודם ואסור, (כמבואר בלמרי ציבסכו צעפר). הנה מלשון המקרא מבוחר כדעת המולקים על הרמז"ם הזה: (י) ונדר אלמנה, מלתא דפשיטא הוא דלמנה וגרושה שאין מי שיפר לה למה לא יהיו נדרים קיימים עליה, אבל ישמעו סנדריה קיימין אף צמקמלת חס"כ לאיש, כגון צעודה אלמנה וגרושה נדרה על דבר סימול לאחר שלשים יום, ואם נשאת תוך שלשים חין צמק הנצל להסיר נדרה זה, לאחר זמן נדרים אוליין והוא היה קודם הנשואין, ואין הנצל מפר צקודמין; והנה גם מפסוק זה סמורים לדעת ר"ל דלא כמפרשי הפסוק, דלדידור הן קרא מיותר לגונרי. וע' מחנימן דלדריס (ד' פ"ט): (א) בית אישה נדרה. בנשואה הכחוז מדרר (כס"י), וכי ר"א לדעת רס"י מ"ש הכחוז ואם היה תהיה לאיש מדרר בלמרו, ואינו נכון צעניי כי הכחוז אינו מחלק בין ארוסה לנשואה, אבל פ"י אללי שחזר לנדר אלמנה וגרושה, שאם צית אישה קודם שמת הנצל או גרסה נדרה ואס"כ נחאלמנה או נחגרסה, אם צמקיהם צמק אישה נדרה ואם הסרים לה הנצל יקומו כל נדרים אחרים שנתחלמנה ונחגרסה, ואם הפד יפר לה האיש שהיה לה ציוס שמעו כשהיה מי ונשוא עמה, לא חוכל לומו עוד כיון שצעלי כבר מת או גרסני והיום אינו צעלי לא תהיה הפסדו לנדרים הפסד מוחלטת, חין הדבר כן כי אישה הפסד, אישה ובעלה היה כאשר הפסד לכן כשהסרים ציוס שמעו נחקיים הנדר ואם הפד הותר נדרה, ומה לנו אם חס"כ מת הנצל והוא או גרסה. עכ"ה. וכ"כ הרמז"ם דאם היה תהיה לאיש וכאן בנשואה איירי והנצל מפר צקודמין. אינו צדידור לפרש המקראות עפ"י פסוק, ואין צדידן ללכת צעקבות ר"ל מקבלי התורה לנלי גלות פנים בחורס שלא כהלכה, ולהשתדל להחלים תורה הפס עם תורה הכחז, וכבר זכירו להראות אמתה דעת ר"ל כמבואר למעלה, ודברי ר"א אינם נכונים לדעת, אף שהדין דין אמת דבחר זמן נדרה אוליין וכמבואר בדרים דפ"ט, מ"מ קרא דילן אינו סובל פירשו, דא"כ הי"ל לקרא לומו לשון עבר, ואם הפד חותה אישה, כיון דהפסד היה מקודם צמקן היתה תחת צעלה, למה ליה לומו בלשון עתיד יפר, אלא ודאי דבנשואה למד קרא משמע, ולאשמעין דהנצל אינו מפר אלא נדרים שגדס צעודה חסמין ואינו מפר צקודמין, ודברי ר"ל שריקין וקיימין אף צמקמלת דקרא, וגם הראב"ע ראש הפסוקים הדין פרשת ואם היה תהיה לאיש בלמרו ונשואתה האז יוכל הנצל להסיר וכדעת ר"ל: (ד) לענות נפש. כי הנדרים שיש בהם ענין נפס הנצל הוא נוגע צדרכי, כי האשה קנין מקריני, ואיך שומעת הזה קנין הנצל, וסובל לנצל ששהיה אסור צולת ענין נפס, כי בלמרו לו לר, ומכש"כ שיש לנצל להסיר נדרים שציוו לבינה, כי הזה היא נוגעת יותר צדרכי שמשועבדת לו ממה שיש בהם ענין נפס לנדר, כגון בלמרו של חס"כ ממומלחה או שאסרה על נפשה ומשכב צעלה (רלב"ג); והראב"ע שמתב לענות נפס אסילו לענות נפס, ג"כ כוונתו למכש"כ דצמקן שציוו לבינה, והר"א הדין מדררי הראב"ע כש"כ להטיב ולמת נדרה. ואינו נכון: אישה יקמנו ואישה יפרנו. בדרים ע"כ פליגי הזה ר' יאשיה ור' יונתן דלר' יאשיה דוקא אישה ולא שלים, דגזרת הכחוז הוא אישה יקמנו ואישה יפרנו. ולר' יונתן מ"י משוי שלים דבכל התורה כולה שלמות של אדם כמותו. וכחז שם הראב"ע וקיימא לן כר' יאשיה דבכל תורה הלך אחר המחמיר, לכן כחז הטור (סי' רל"ד) חין יכולים לעשות שלים לא להקמה ולא להפסד. והר"ב צמקמלת ר"ע חס"כ (ס"י מ"ז) תמה ע"ז דאז לענין הקמה הוי כ' יאשיה לקולא צמה דס"ל דע"י שלים לא הוי הקמה, וכיון דליכא הכרעה הילכחא כמאן ממילא נקטינן לחומרא לענין הקמה דע"י שלים הוי הקמה. וביה"ט שם צ"ע. ורסוקף לנאר תמיהתו זאת צמ"י מ"מ וכחז שאין לומו כיון דלדעת הראב"ע אינו יכול

יכול להפטר בלי שמועת הנדר הומיל לא משכחת לה לקיים ע"י שליח רק נמשוהו שליח לקיים שמועה, איך למה ליה למשוי שליח הא יכול צעמו לקיימו, דבהא ליכא למימר דלמא מטרידנא, דהא גזא לא יפסיד, דאף אם ישכח הוא ולא יקיים מ"מ יתקיים הנדר בשתיקתו דזה אינו דמ"מ שיך לומר גם כזה דלמא מטרידנא, ואף שצטיתקו ג"כ יתקיים הנדר, מ"מ רואה יותר צקיימו צפועל, כמו בכל קיום שהוא לכאורה דבר שפתים אף למוחר, אלא ע"כ שרואה כך לאחו כבה, או דמוסע על צעמו שמה יחמרט אח"כ וירגה בהפרת הנדר, וע"י שתיקה לא יהיה צידו אח"כ להפטר למחרתו, אבל ע"י קיום יש לו חסרה להשאל על הקיום ולהפטר לה, יהיה מואזר טעם שיהיה עדיין יקשה צחומר לשלוחו לבי שמועה קיים לה ניהא דלמחרת הוי קיום. ע"כ צמטו, תמיהתו יא צנדרים סנדרה כנר, וכשישאר לו עוד זמן להפטר אחר ההקמה, כי כשהקיום יהיה כנגע אחרונה הסמוך לשקיעת המזג, אז אין מומח כשנאמר שיש קיום ע"י שליח ואדרבה קולא היא דמאי למחר לשלול על קיומו ולהפטר, לדעת הטור (סי' רל"ד) שיש שאלה על ההקם אפילו לאחר כמה ימים, ולהסך מומח היא כשנאמר שאין קיום ע"י שליח, איך עבר עליו היום שתיקה, ותו לא מני למשאל, דאין שאלה אחר השתיקה כמ"ס הר"ן ר"פ המדיר, אלא ע"כ דקושייתו היא בשם לו עוד שעות ציום אחר הקיום להפטר, דאז יש קולא כשנאמר שאין קיום השליח קיום. וכן כשלא נדרה עדיין לכ"ע לא הוי קיום אפילו בלבי שמועה, כמנארה האומר לאשחו כל נדרים שחזרי הכי הן קיימין לא אחר כלום, ואפילו בלבי שמועה, דמיתא דקיעא דליירי בלבי שמועה. אלא ע"כ שדקיימא היא כשמועה אחרו נדר מה ולא ידע מה זה נדרה, ועושה שליח לקיים לה לכשישמוע מהות נדרה, דלכ"כ הוי קיום שמועה, כמנארה (נדרים פ"ו ז') שאין הקמה, והפטר רק אחר ידיעת מהות הנדר. ולדעת העניה אין כאן קושיא לדעת הרא"ש, דלפי מ"ס הרא"ש צפירושו לנדרים ע"כ צטעם שאינו יכול לקיים נדרים שלא חלו, דשמוח דחור נדרים שהוא מלמעבר וצום עליהם ואינו חפץ צקיימו והוי כמו נדר צטעות (וכ"כ הרא"ש צפ"י למחנתין ס"ס ע"ה, וכ"ס הר"ע צרטרטור) איך אף צנדרים שחלו כנר לא מהני קיום לבי שמועה, כי אף שמועה עמה שגדרה אחרו נדר מה, ואינו יודע ענין נדרה, אם מקיימו עמה שיחול הקיום צטעם שיסמע מהות נדרה, עדיין קיום צטעות הוא, דלמא כשיסמע ויתצטר לו חופן נדרה ידע צעניו על שקיימו מחללה, וכיון שהוא צעמו אין צידו לקיים מה שגדרה צדך לבי שמועה מטעם קיום שמועה ממש"כ שאינו יכול לעשות שליח לקיים בלבי שמועה, דכיון דליהו לא מני עבר לא מני למשוי שליח. (ואף דיכול לעשות שליח להפטר לבי שמועה, כמ"ס הב"י צס"ר י"חוס, והעתיקו רמ"א צס"ר רל"ד סכ"ה וכמ"ס הש"ך סקמ"ג. כ"ל דהיינו טעמא, דודאי בכל נדרים ניהא ליה לצעל שיהו מוסרין, כמ"ס הרא"ש צפ"י לנדרים צהפרת נדרים שלא חלו. משא"כ צקיום. ות"מ לא ידענא אם לומר גם כזה כל שאינו צא לכלל הקמה לא צא לכלל הפטר). וצמאח משכחת לה הקמה ע"י שליח דהוי, למחרת כגון שמועה אח נדרה, ודעתו חלוי אם להפטר אם להקם שאין צדעתו הכרעה לאחד מנשי נדרים, ומוסע סן ישאר מחתפק עד דערצ שינשא וישכח ממהות טרדתו לקיים נדרה, ומיתצט שתיקתו לקיום ותו לא יהיה צידו לשלול על השתיקה, ולקיים עמה אינו רואה דמיתא ל"י מילתא צמכץ צ"י חתלה לשלול על הקמה אם דעתו סתקים אח"כ להפטר, לכן עושה שליח שימנע עד סמוך לעברו ולא יקיים לה, הנה דריוח צום סן צהמנע זמן זה יכריע צמחצמחו יותר להפטר, אז יבעל שליחות השליח (עדיין נדרים ע"כ סד"ה סנר), ואף אם ישאר מחתפק עד אחר שכנר עשה שליח אח שליחותו ויקיים לה, עדיין תהיה הצריכה צידו להשאל על ההקם ויפטר. הנה צום האופן אם נאמר הקמה השליח היא הקמה יש כאן קולא, כי יוכל לשלול על הקמתו ולהפטר אח"כ, אבל אם נאמר שאין צהקמה השליח כלום יש כאן חומר' שאין צידו עוד להפטר, דכיון שסתק עד דערצ שמועה על השתיקה אי"י לשלול. וצעיקר חמתי כ"ל דהחומר' וסכולא צענין זה יש לדון צו מנשי נדרים, אם מנר שליחות הצעל אם מנר נדר האשה, דמנר האשה יש חומר' כשנאמר אין הפטר שליח הפטר ונדרה קיים עליה, וקולא כשנאמר כשאין קיום השליח קיום ויש ציד הצעל עוד להפטר. ומנר הצעל יש קולא כשנאמר שיש צרותו למנות שליח צמקומו להקם ולהפטר, והחומר' כשנאמר שאין צמחו לעשות שליח צמקומו. אף ששלוחו של אדם כמותו בכל דבר, מ"מ צענין הקמה והפטר גזרת הכתוב הוא שהוא צעמו יש לו כח זה, ואין צמחו לעשותו ע"י שליח. ודבר צידור הוא שמתחלה נריכים אנו לדון על מנוי השליחות שהוא מוקדם צזמן לעשיית השליח אח שליחותו וכיון שצמנר מנוי השליחות (שהיה נר הצעל) שאנו דנין עליו חתלה כנר הסלעטו צו להחמיר על הצעל ולומר שאין צמחו לעשות שליח צין להפטר צין להקמה, קס דינא הכי שאין צמנוי השליחות כלום, ואף שצמנר האשה יש נר קולא שאינו יכול לקיים אין להסגים צו עוד, כיון שכל נדרי האשה חלויים צצבלה, כי כל הנדרה על דעת צבלה היא נודרת ומנר הצעל חומר' היא שאין צידו לעשות שליח, תו לא משמחין צהחילדות קולא

קולא ללד האשה (ומייעני צה ידיד הרצני מדרס, מלחמתי (נדרים ע"ט) חומר צהסר מצהקס שאין נשאלין על ההסר, שאין החומר רק מלד הנצל) ונאמח גם מלד האשה אינו חומר' כשנאמר יש קיום ע"י שליח, כי כמו שזהסר ע"י שליח אינו חומר' רק כשעבר יום שמועה אחר הפרת השליח, ונאמר שהפרת השליח אינה הפרה ונדרה קיים עליה, הנה צדק. זה גם צקיום ע"י שליח יסנו חומר' כשעבר יום שמועה אחר קיום השליח, אז יסנו חומר' כשנאמר שאין קיום השליח קיום איך עבר עליו היום שצחיקה ואין צידו לשאול על הצחיקה, אבל כשנאמר קיום השליח הוי' קיום, יהיה קולא דמני למשאל על הקמתו למחרתו. הכי כ"ל דעת הרא"ש שכתב דקיי"ל כר' יאשי' מנעם דנשל חורה הלך אחר המחמיר אמנם צשיטע מקוצלת (צ"ו ל"ו) כתב צסם הר"ם דקיי"ל כר' יאשי' משו' דקראי דייקי כותמים: איששה יקטנו. לרצותינו דוקא כשכבר נדרה, אבל כשלא נדרה עדיין אין צידו לקיים ולהסר, והאומר לאשחו כל נדרים שמדורי מכלן ועד שאצוה ממקום פלוני הרי הן קיימין לא אחר כלום, וכן צהסרה (נדרים ע"ה) והטעם לדעת הראשונים שם שאין אדם מקיים נדר שלא צל לעולם, והרא"ש צפידו שם כתב הטעם דקים לן שלא היה צלצו לקיימו שמה צדור צדרים שהוא מנטער וצום עליהם ואינו חפץ צקיומן והוי' ל"י קיום צטעות, וכ"כ חוס' ה"ז צ"צ צ', וכ"כ הר"ע צרטורא שם צנדרים, לפי' כשידוע לצעל הנדר צצדעמה לצדור, יש צידו לקיימו אף שלא נדרה עדיין דאין קיומו צטעות, לכן כשאמר הנצל לאשחו הריני חזיר ואת. (צניחותא) וענתה אמן, הוי קיום וחו' אין צידו להסר, כמ"ס הר"ע צרטורא (צמיר פ"ד מ"ב) דאף שהקיום הוא קודם שצדרה, מ"מ כיון שידוע לו ואין צו משאל דקיום צטעות צפיר קיומו קיום, וצחוס' רע"ק שם צמיר חמה ע"ה, הא קיום קודם הנדר אינו כלום. ע"ס. ולדעתי צדריו נכונים דספיר הוי קיום כיון דאין כאן משאל דטעות: (שו) ואם הפר יפר אתם אחרי ששעו. קודם שמיעת הנדר אינו יכול להסר, ומהו אחרי שמוע? לכן מצי"ע יומא חד צמר דשמע, וכן הרלב"ג הוסיף מלת יום. הנה מלצד שדחוק הוא להוסיף מלה צצורת ה' החמימה, הוא נגד הדין, כי גם ציום שמוע אין צכחו להסר אם קיימו פעם אחת, לכן כ"ל כי לשון אחרי שמוע פ' אחרי קבלתו, כלומר אחר שגלה דעתו להצרות צצדרה (נאך זייער איינשטיימונג), וכמ"ס למעלה צושמע איש. וכן הרז"ל צספרי אחרי שמוע אחרי קיימו, וערש"י: (ו') אלה החקים. הזכיר צזה צדך כלל מה שצבר מקודם צדך פטר. ולרצותינו כמה הילכתא צצרות' איכא למשמע ממקרא דנא, דצחלמוד ירושלמי אמרו צין איש לאשחו ולא שצינה לצין אחרים, צין אצ לצחו ולא שצינה לצין אחרים. וצספרי אמרו אלה החקים גוי' על כרחך אחת מקיים את האצ לצעל ואת הנצל לאצ צנל מדות שאמרנו (צפיסקא ק"ד) שאין האצ מפר אלא נדרי ע"ה וצדרים שצינו לצינה. וצפיסקא ק"ה מה צעל צה צו חרישה ושמיעה (כיום) [ציום] נדר אף האצ כן. ומה האצ מפר נדרים שלא הוקמו ולא הופרו אף (האצ) [הנצל] כן, צנעורי' צית אצ' אמרתי ולא נעורי' צצית הנצל) (שהנצל מפר אף צצגרת), ר' ישמעאל אומר צנעורי' צית אצ', צנערה המאורסה הכחצו מדבר ציהיו אצ' וצעלה מפירין נדרי', ע"כ. לפי' החלמוד ירושלמי יהיה מלת צין כאן כמו ויהי מצדיל צין מים למים, שהרקיע הוא המצדיל צין מים עליונים למחתומים לצל יתקצו זה לזה, ככה נדר האשה הוא המצדיל צינו לצינה שאין להם התקצות הראוי לאיש ואשחו, ולזה אמר ולא שצינה לצין אחרים. ולדעת הספרי יהיה שתי המלות צין הנאמרים כאן, ע"ד ששמשוהו רצותינו צאמרים. צין צזה צין צזה, צין כך וצין כך. שצינו להסוות צין המצחלפים. ככה נדר האשה צצורה נערה והיא מאורסה יש לאצ' ולארוס השחתות זע"ה, ושניהם צין האיש צין האצ מפירין, זה מלד אשחו זה מלד צחו. ח"ס הספרי מקיש את האצ לצעל ואת הנצל לאצ. אמנם לא פליגי הירושלמי והספרי אהדדי, ומצויהו מודים דהך חרי עניני איכא למשמע ממקרא, הא' שתי מלות צין כל א' הוא מאמר מיוחד לעצמו, ויורה שאין הפרת כל א' כ"א מה שצינו לצינה ולא שצינה לצין אחרים. והצ' דשתי מלות צין שם מאמר אחד מוצרך יחד ויורה על השחתות צעניני פרטי ההסרה. וכ"כ הר"ן (נדרים ס"ח) דלר' ישמעאל שאמר מכלן לנערה המאורסה שאציה וצעלה מפירין, אית ליה ג"כ דמכאן שאינו מפר רק מה שצינו לצינה. וכן מצוה צירושלמי שאמר, כולא מתמן אית ליה. ונראה עוד פשוט דר' ישמעאל שאמר צנעוריה צית אציה יורה צנערה מאורסה הכחצו מדבר אית ליה ג"כ דינא דח"ק לילך מנעוריה צית אציה דאין נעורים צצית הנצל. דאי לנערה מאורסה לחוד הוא דשתי, הול' צין אצ לצחו צנערה מאורסה" וצלשון זה היה ענין הארוסין מצוה, ומדסחם לומר צנעוריה צית אציה ספיר שמוע' מנה דצאצ' דוקא יש נערות לא צצעל, וכשחלל המאורסה מנערת לצנרות אין אציה מפר. וכן הא דילפינן (נדרים ד') מנעוריה צית אציה דכשמת האצ צצורה נערה לא נצחוקנה הרשות לצעל, איתיה גם לר' ישמעאל, דהכל איתיה צצמנעות לישראל צנעוריה צית אציה. והצדרים פשוטים ולא הולרתי לעורר ע"ה רק מפני שראיתי לגדול א' צצוננו

שכתב הפך זה, והוא נחשו' משכנות יעקב (פי' נוי'), להפך צריית' דספרי דנקטא חי מה אז מפר כל הכדרים אף צעל, ומה חי מקיים לענות נפש, צנורות, חיל צנעוריה צית אציה ולא נעורים צצית הצעל, א"כ ע"כ צעל לא דמי לאז לחלק צו צין נעורות לצנורות. פי' כי הכר צעל החצוצה דלר' ישמעאל שאמר צנעוריה מכלן לנערה מאורסה שאציה וצעלה מפירין, כולי קרא מלמדך לריכא לגופי' וליכא הקישא כלל, כי ענין אחד הוא אצי' וצעלה ונערה מאורסה, ולרידי' ליכא למימר צנעוריה צית אציה אחי לאורויי דלא נקיש להפך. ע"ש הרמב"ם הדברים צזה עד שהכריח, דלר' ישמעאל נערה העומדת צצית אציה לגמרי האז יכול להפך כל דכריה כשפטי' דקרא, וכדעת הרמב"ם. ודצרו חמוסים לדעמי, דמלן יכריחנו לומר דלר' דס"ל צנעוריה צית אציה יורה דנערה מאורסה משחעי קרא, לית לי' כח"ק דיליף מני' דאין נעורים צצית הצעל, דילפותי' היא מיחור לשון צית אציה. וגם חי יהצין לי' לצעל החצוצה דעמו צזה, היאך מני למימר דלר' כולי קרא לגופי' אלמדך, אין כחן היקש כלל, החינת היקשטא זו דספרי (פיסקא קרי"ה) להקיש אז לצעל לכדי ע"כ וצירו לבינה, דמי' למדור לדעתה, דלר' אין צנעוריה צית אציה מכריח לומר להפך. אומנם מה יעשה צאיך היקשות דספרי, להקיש אז לצעל לעשות חרישה ושמיעה (כיום) [ציוס] נדר, ולהקיש צעל לאז להפך נדרים גלגל הוקמו ולא הופרו. הגם על כל חלה היקשות יאמר צעל החצוצה דלר' כולי קרא לגופי' אלמדך וליחנהו לכל הכן היקשות. אחתה! :

לא (ג) נקמת ה'. וצמחור הס' כתיב נקם נקמת צניי, כי שמים רעות עשו המדינים, א' הכיחו את ישראל צומה וע"ז אשר שנה ה' והוא האוגע צכור שמים, וצ' גרמו אצדן כ"ד חלף מישראל שמתו צמחה, והוא ית' חס יוחר על אצדן נפשות מישראל מעל כבודו, לכן לא לוח כ"א נקמת צניי, ומטה הפך את הנקמה צציל כבודו ית' שהוא העיקר, ואצדן נפשות ישראל עשה להם כעול, לכן אמר הוא נקמת ה' (רמ"א): (ה) ויטרו מאלפי ישראל. היה ראוי לומר וימקרו מישראל, מהו מאלפי, ויחכן שאינו על סכום מנין כ"א על ענין חשיבות ומעלה דומה לאלופי אדום, ככצח חלוק (ירמי' י"א) דמרגומו צמיר, ומזה צמסנה דמנחות, אלפא לבולח כלומר המעולה והמנוצח, מלפני מנחמות ארץ (איוצ ל"ה) פירש"י חשצנו וגדלנו, ומזה לעיר להיות צאלפי יהודה (מיכה ה') היה ראוי להיות העיר והקטן צחצחי מעלה צציהודה, וטעם וימקרו מאלפי ישראל, מאנשים החצוצים והמוצחרים, וספיר הוסיף וינתן צן עוזיאל צחצחי גוצין דיקין, ואמרו צספרי מגיד הכחוצ שהיו לדיקים וכסרים, איש פלוני ולדיק ילא למלחמה, וכדלחמרי' צעלמח איש הירא מעצירות צצידו ואחי' מן הקלות חינו יולא למלחמה: (ו) אלעזר הכהן לצבא. אין מלת לצבא מוכח על וישלח, כי כצר הזכיר מקודם שסמילוח היה לצבא, איל הוא מוכח על מלת הכהן, וטעם כהן לצבא, כהן המיוחד לאנשי הצבא, ונקרא צפי רבותיו כהן משום מלחמה (אין פ"ר דאם קריעגעהעער צעשטייממער טעמפעלדיענער) וכמאמרם שאלעזר היה משום מלחמה, (ערש"י) למ"ד צלצא הראשון הוא למ"ד הגבול שאליו, אומנם למ"ד זה השני הוא למ"ד התכלית, כלמ"ד וארד להגילו, והמתרגמים השלכנים הבינו שהוא מוכח על וישלח לכן השמיטו למרגם כאן מלת לצבא, והוא טעות: וכלי הקדש וחצוצרות. תי"צ ע' אורח ותומיא דקודשא למשיילא צהון. ומלגרות יצא צידי' למכנס ולמישרי ולמיטל משכיתא דישאל (וערש"י), וכן צמדש צה ארי' וכלי הקדש אלו צגדי כהונה שהם אורי' ותומי': (י) עריהם בטושבותם. יש מפרשים מלת מושבותם כחצר למלת עריהם, וכאלו אמר ערים כושבות (וואהענטשאלטעט), ויותר כ"ל לפרש מלת צמושבותם תאר ליוצאי הערי, כמו (יחזקאל ל"ד) ובכל מושבי הארץ וכן וכל מושב צית ליצא, שפי' יושבי צית, ויהיה עריהם צמושבותם כמו עריהם עם יושביהם (איהער שטאלטעט מיט איהערן איינוואהנערן): (שז) למסר מעל. פירשו צו הגות מוסרו נפשותיהן צרשות ישראל והספירו עומם להם להיות צה מעל. ואונקלס ויוחנן צן עוזיאל חרגו למסר מעל לשקרא שקר, ויהי למסר מענין כי יסיר את צין (ואחמקן ז') שחגום יסיר יענין ואפשר שיהיה עלשון וכן מרגח קרומים (עומם ו) שפירשו ענין מייאם והצאם, כי חרגום וצאח היאור וסרי, ואמר לשון זה כאן לפי שצצודת הספור היה דצר מגונה ומאוס צעלמו, שהיו פורעין לפניהם פי הסצעת ומוליאין רעי: (יח) החיו לבם. יש צו שחי משמעות, אם לכה לשפחות אם להנשא לכה, לישראל מותרות להנשא, ולכהן רק לשפחות, דגירות אפי' פחותה מצח ג' אסורה לכהונה (עיי' יצמות ד"ס ע"צ). ואמרו צמדכרש"י (צמדש רות ד' ס"א ע"צ) אמר רבי צון אלמלא הוינא החם כד אחקיימא הלכה מואצי ולא מואצות, אענינא מואצות ולא מואצי, ומה מלן דכחוצ צהן ויחל העם לזנות אל צנות מואצ ומקראנה לעם לזנסי אלהיהן וכתיב הן הנה היו לצני ישראל צצר צלעם ותחי ההנפה צערת ה', אינן גרמי כולי האי, וגוצרין אחיירי ואינון שריין. ומיד אמר הדרי צי, ומה משה ואלעזר קצלו דכתיב אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכה. מ"ע צהכרת עמדו צנות מואצ צאות מועשה וכי' דנמקום שצעליהם ואציהם

שם אינן באות מעצמן צפרהסיה, אלא הם הפקירו אותן בעל כרחן בעלת זלעם, ע"כ: (ב) תחזמאור.
 פרש"י מדברי רז"ל אחס קרואים אדם ואין ארמים קרואים אדם, אין כוונת מאמר זה לרעהי
 להרשיק את האנשים שאינם מעדת ישראל מכלל מין האדם ולכללם בזה שחתם מדברת בני אדם
 כאשר יתבאר גולמי העם, כי לא יאמרו בדברים האלה כ"א מתקרון דרכי התלמודיים וממניעת
 הזנת דרכי הלשון, ולמה לא ישימו עין על מאמר רז"ל ע"פ איש איש כי ידור נדר לה', איש
 לרצות את הנכרים שגוררים נדרים ונדרות כישראל, הרי שיכללו רז"ל בכלל את האנשים, אמנם
 כוונת מאמרם בזה פשוט, דלפי המצואר (למעלה בפ' זלק) ההבדל שבין מאר אדם למאר איש,
 ע"ש, וא"כ כל האומות שאין עליהם עול מלות המיוחדות לישראל, ואינם עובדי' את ה' כ"א זעוניים
 המסכימים עם שכל אנושי וכמעט שהן כולם מלות טבעיות (פערנופט אורד נאטורגעזעטלע), עד
 שאין בפנימיותם שום התנגדות נגד הממיינות עליהם, ונהפוך הוא כולם הם נעושים בעצב כל
 איש ואיש, לכן אין ליתם אליהם תואר אדם, דעם זה לא הונח כ"א על מי שטעיית מנוח טעמו
 נעוץ צו הפך המכוון בתכלית האנושי באמת, ולזה הולך השתדלות גדול להשתלם ולהתקומם עד
 שישתלם כפי חוקי מורשתו עליו כמצואר למעלה; ולפי שהישראלי טרוד עצידתו לה' כפי חוקי ה'
 שהם מתנגדים לטבע ושכל אנושי, הוא אשר יתכן לכתו שם תואר אדם, אבל כל שאינו ממני
 ישראל שאין תכליתו (לפי המכוון ממנו ית' עליו) כ"א להיחזק חיי שלמות המסכימים לשכלו ולטבעו,
 לא יתכן עליו שם אדם כ"א שם איש, והוא שכללו רבותיו שם איש והולידם שםם אדם;
 יומר מזה אצור במדברצ"י (דברי' ל"ז צמד' כ"ט) ת"ת נקרא אדם, וישראל ע"ה לא נקרא אדם,
 וכן אמרו ג"כ לא מתקרי בן אדם אלא כד עסק בחוריה, וכן אמרו מי שהוא בעל מלות נקרא
 אדם, הסומך שנת נקרא אדם, מי שניתן דקדק נקרא אדם, וגם דבריהם אלה יש להם יסוד בלשון,
 כי שם אדם אינו מזורר לאמר שהוא מבורח אדמה להיחזק עפר מן האדמה (אידישעם וועזען),
 דא"כ לא יפול שם אדם כ"א על אדם הראשון בלבד שהוא היה נולד מן האדמה, והמולדות הבאים
 אחריו נקראו שםם זה ע"ל היחס שהם באים מן האדם, ומדנקראו גם הבאים אחריו שםם אדם
 לבד כמ"ש כי הפל האדם לרוב דומיהם, ולא נקראו בני האדם, או היה ראוי שיקראו הבאים
 אחריו שםם אדומיים ע"ד יודים מזרים ואדומיים, הנה מכל זה יראה ששם אדם הוא מלשון המדמות
 והסתוות, ר"ל שנעשה דמות אלהי' (וכמ"ס הרש"פ), ולזה יפול שם אדם על כל אדם צנוחולט
 בצביתת היחזק לכל אחד דמות אלהי', ולזה אחז"ל דלא יתכן שם זה כ"א על מי שמתחלל צמעטיו
 ומדמותו להסתוות לעליון ית', וכו' שהזכירו השבחים המכריס, הנה תראה שאינו כ"א מתקרון
 דעת האומר שמתאמר זה מעורר שנאה לשאינם מדת ישראל חס ושלום: (בה) מכס. מדגיון נסיבא,
 (איינגאהמע) כמצואר בסוף במקוהי מנסת הערך: (מח) הפקודים אושר לאלפי הצבא. בכל
 הפרשה קרא את אנשי המלחמה שםם לזא, רק בפסוק י"ד אמר ויקוף משה על פקודי החיל,
 כי צביתותם את הבהמות נגד רלוני ית' קראם חיל, שהיו דומים בזה לשאר חיילות העושים צביתותם
 כרלוני. אמנם צעקין המלחמה עלמה שהיו עושים כפי הלשון המלחמה קראם שםם משובח לזא,
 עומ"ס צא (י"ב מ"א) לזכות ה': הפקודים גו'. חס יהי לאלפי על הסבים, מה יאמר חס"כ ושני המלות,
 חז"ל כיון שאנשים שילאו לזכות המלחמה היו אנשי מעלה ומסודים קראם אלפי הצבא, וכדלעיל וימנעו
 מחלפי ישראל: (ג) ונקרב את קרבן ה'. צמחצבה או צפה, ומכאן שהקדש דומה קרוי קרבן. (דב"ט):
 לב (א) ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד. הזכיר מחלה בני הבגדים ואח"כ בני השפחה;
 ויבאו בני גד, הם היו בעלי העגה מחלה לכן הקדימן שם הכתוב, ועוד
 שהיו בעלי גבורה יותר ממני ראובן, כמ"ס וערך זרוע, ולא היו מתפחדים מאנשי הארץ לשנת
 צמקיותם אלה, מעפ"י שהיו רחוקים מאשר השבטים שהיו מקובלים בארץ הקדושה. (הניל): (ב)
 לפני ה' למלחמה. הזכיר משה בזה כמה פעמים לפני ה', וכן חתם צמאמרו ויהיה הארץ הזאת
 לכם למחלה לפני ה', וכל הארציות צמאמר זה הלא כבר הוא נכלל צמ"ס מקורם ואמנו נחלץ
 חושים לא כצו אל צמיו, אמנם יפה ציאר פ' זו הר"ע פירו, כי הם אמרו ואמנו נחלץ לפני צמ"י לא
 כצו אל צמיו עד התחל איש נחלמו, הנה ציאר דעתם הכבדה וההגנה לנלחי זאת מקן היושר
 והמשפט אשר ימיו, יסבלו גם הם טורח ועמל צמכנת המלחמה כאחיהם, ולא שייכרו ארץ צלי
 עמל ויגיעה, ובכל אלה לא הזכירו צפיהם שיעשו כל זה מפני פחד ה' ומדבר גאונו, אשר כל
 חובצת ה' כל עושה עול, ע"כ אמר להם משה, טוץ הדבר אשר דברתם, אך לא יספיק היחזק
 סתמי כאשר אמרתם, שגראה היחזקם עושים בן צענור היושר המדיני והכללי, אלא אם תעשו
 הדבר הזה אשר אמרתם, לרין שיתוסק צו עוד תנאי, והוא ששעצור כל תלון מכם, לא יהיה
 לפני צמ"י גידול, כאילו היות התכלית מפני שכן יחייב הקבוצ המדיני והכללי, אלא לפני ה',
 לעשות רלוני, ולא מפני היות הדבר מוסכם מן השכל וקצרה אנושית, כ"א יגיע אחתם ע"י מיוצם
 לנכסיה

להכניע לפני ה', שאמר לעשות כן ונעשה רצונו, הנה צוה האופן תהיו נקיים נעשים אחת מה' ומישראל, שחשבו עיקר צענם וראשונה מהקצין המתחייב מלדו ית', וממנו לישראל, ולא תהיה הארץ לכם לאחזה לפני ה', שישכים רצונו ית' צדק, מה שלא ימנע כשלא תשימו נמנת פניכם העיקר צוה, כי אע"פ שאלה החנאי לצד יתנו לכם ג"כ הארץ למחלה, אומנם צאופן זה לא יהיה כ"א לפני אנשים ולא לפני ה'; ואמר עוד ואם לא תעשו כן ירנה אם תכלו לפני אנשים לצד ולא לפני ה' כאשר אמרתי, אז אף שלא תמטאו צוה לשום אדם והייתם נקיים מאנשים ישראל לצד, אבל תמאחם לה'. בהמקרה עיקר שלמות הכוונה האמורה, ולהיות ענין זה דבר המפורסם ללב ואין שום צרה יכולה לדעת מלאכת זאת, לכן מחס דעו צענמכם, כי פנימיות לבכם גלוי וידוע לכם, אם לעקל וכו', לכן השינוי ואמרו ענדך יעשו כאשר חלונני מלטה, ירנה לא כאשר אמרנו מקדש לפני אמינו כנ"י כ"א על האופן שחלונני מלטה שהיה לפני ה', והוא דרך כיוון צייטונ המקדשות ויסוד גדול בעבודת ה'. עי' סנהדרין ע"ו ז' צרש"י ד"ה המחזיר אדמה: (בא) כל חלוץ. הם אמרו ואמנו נחלץ שנמשמעותו אהנו כלנו כל אנשי השני שבטים, ומשה לא אמר רק כל חלוץ כלומר המקויימים המוויינים, אבל הנשארם ישארו פה לשמירת הטף והמקנה, חש יהושע (א) י"ד ואחם תעבדו כל גבורי המלח, כלומר ושארים גבורי מלח, אף שהם צעלי כח וגבורה, אם אינם גבורי מלח מקויימים ישארו (רמ"א): (כד) והוצא מפיכם תעשו. מופקע על מה שאמרו עד התנחל, שהמחוקק צו להמעבד גם עד אשר שבע פנים שמילקו (ערש"י ורש"י), ומן האחי לבם למלאות דברי פיהם צוה. ומימ משה לא אמר רק ונכבשה, כי לא ראה להטיל צמדת תנאי, שאם יתבטל התנאי יבטל המעשה כ"א צוה שהוא לחובלת שאר השבטים, דהיינו עד אשר הכיבוש, שילכו צראשי הגייסות כי גבורים היו, אבל אשר שכנישו חו ליכא שום חובלת לשאר השבטים צוה שיתעבדו שם, וכן יאדע להם אחיה הכרה לצלי יוכלו להמעבד, ולא ראה משה שצוה יאדע חזקתו, לכן לא התנה כ"א על הכבוש, אומנם הזכיר להם היולא ממינס תעשו, כי צמדת דבר התחייבתם להשאיר עד התנחל והם נשארו עד אשר שמילקו. (רד"ס): (כו) יהיו ישם בערי הגלעד. מחלה אמרו נכזה למקננו פה, שהוא סמוך צמער היידן, כדי שאם יקרה להם מלחמה יקל לאנשי השבט לצא להושיעם, כי מתחלה היה כוונתם שכולם יעברו חלונים, אומנם עשה כשאמר להם משה, כל חלוץ, שלא ילכו כ"א גבורי המלח, והנשארים ישארו עם הטף והמקנה אין לזכר לבנות פה ערים וגדרות סמוך לידן, כי אם יהיו צערי הגלעד צאותם שהם צנויות מאשר כבשו, אף שהן רחוקות מעבר היידן, כי לא נלמד להיות קרוב אליהם להושיעם אם יקרה מלחמה, כי רבים מאמנו ישארו אחם, לכן מחלה אמרו פה וכן שם, מחלה נכזה וכן יהיו, לכן צמחלה לא אמרו צערי הגלעד, כי כוונתם היה לבנות ערים מחדש (רמ"א): (לב) נחנו נעבור. מקר האל"ף ולא אמרו אנחנו, כי לא כולם עברו כ"א גבורי המלח, ומאמנו משה כל חלוץ. וכן משה אמר ונחנו מה, כי צעירותותו לא ראה לכלול את הכל לומר שכל בני אדם הכל המה, כי אפשר שיהיה אשר חסוד לפניו ית', לכן חסרו האל"ף. וכן השבטים אמרו כלנו בני איש אחד נחנו, כי יוסף וצנימן לא היה אחם, וכן נחנו פשענו ומרינו, כי היה בהם שלא פשעו ומרו המרש והמסגר והזקנים אשר פתח הבית וירמי וצדק זן כר' וכדומה, לכן חסרו האל"ף לשלול כללות ישראל, כי יש קאחם שאינם בכלל (רמ"א), ועמ"ש צפ' מקץ: ואמנו אחזות. משה אמר ונכבשה ונתחם, שלא יסתן להם ארץ סמוך ועוד אלא אשר שישונו מכבוש הארץ, והם אמרו נחנו נעבור חלונים ואמנו אחזות נחלתנו, שמהיה צרעותנו מעת שנעבור את היידן (רע"ס), כי אשר שלא יעברו כולם רק כל חלוץ גבורי המלח המקויימים, ורבים הם שישארו עם הטף צערי הגלעד, אי"כ מהראוי כי אמנו תהיה נחלתנו כצר מעת עצרנו, כי צהיות המון עם ממנו מעתה נשאר נחלתנו (רמ"א): (לח) מוסבות ישם. להמפרשים הדיעה המורה צוה שנוי שמות הערים, ערש"י ורמז"ן, וינצי"ת וית קרתא דמקפן שורשה גליף שמהת גיבראה, הנה לדעתו עיר אחת נקראת. מוסבות שם. על סקף מומתת שהיו מקוקים זה שמות הגבורים המפורסמים: ויקראו בשמות אח שמות הערים אשר בנו. חיצ"ה

ל"ג (ב) מוצאיהם למסעיהם. פירשוהו מקומות שאלו משם לנקוע למקום אשר, וכתבא מפקניהון למטלניהון. ורבותינו אמרו צמדכש משל למלך שהיה צו מולה הוליכו למקום

אשר לרפאותו כשחזרו החמיל אציו מונה כל המסעות ואומר כאן ישננו כאן הוקדנו כאן משעת את ראשך, כך אי"ל הקצ"ה למשה מנה להם כל המקומות היכן הכעיסוני, ע"כ. לרצניהם נראה שפירשו מולאיהם ענין מקרה כמו את כל המולאות אותם (יהושע ז' כ"ג) את כל התלואה אשר מלאהנו (יתרו) דכפי הנראה כל אותן מקומות המסעות שהזכירו בפרשה זו לא היו מקומות היסוד, מעדות הכתוב (דברים ח') המוליך צמדכר הגדול והטורח נחש שרף ועקרב לא מקום זרע ותלנה ורמון ומלחון

והמאן אשר אין מים. ואה"כ (ירמי' ז') ארץ לא ענר זה איש ולא ישב אדם שם, ומה כתב הרמב"ם כי המדבר שהלכו בו ישראל לא היה כשאר המדברות שהם קרובים אל הישוב כמות המדבריות ששוכנים בו הערביים שאפשר לו לאדם לחרוץ ולזרוע בהם להיות חזון מחילות ועשבים הנמחים שם, אבל לא היו קרובים אל הישוב שיקבל חרישה ופעולת המימה ולא היה שם מים כלל ולא היה צמח שיח' שם אדם אפי' יום אחד כש"כ עם כד כשם מלוא חלף צמח וזמן רב כארבעים שנה. מכל זה מובחר ששמות מקומות המעשות שהזכירו כאן אינם שמות ענמים שהיה להם מקורם, אבל הם שמות המונח להם ע"ש המאורע כאשר חנו בהם ישראל, וכמו שהיה ההנהגה מקורם לקרות שמות ע"ש המאורע כפי חל לזו וזאת שצו, ככה הם שמות המעשות האלה (וכמו שיצא לפנינו בשם חז"ל) דומה לזה אמרו בירושלמי כשהיו ישראל מתלוננים במעשות היו שומרים קוצנים במחנה מפחד גלילות, ואמר עליו הרב"ח כשהיו מושלים וטועים במחשבה רעה הייתה מדה הדין מתחלה כנגדם להענישם. ע"ז נאמר ויחנו במדבר ויחנו בדפקה ויחנו במרה. וכשהיו זכאים ועושים רצון ה' הייתה מדה הרחמים מגינה עליהם ע"ז נאמר ויחנו בהר שפר ויחנו במתקה, חסו לדעתו המכוון בזה שאה"כ ויחזבו משה את מולאיהם למעניהם כלומר כתב את כל המקרים אשר מלא אותם בכל מעשיהם (שריעצו איהרע ערבייגניספע זייא איהרען רייזען), והוא צעמנו מה שהזכיר אח"כ שמות חנייתם, כי השמות הם צעמנו הרואה על המקרה שקרה לישראל בהם. והא לך מה שאמר יצ"ע בחרגונו על שמות המעשות, ויחנו בנסכות, אחר לאחשפילו שצמח ענני יקרא — דרפידס, מטול דרפון יריהון מפתגמי אורייתא לא הוה חנון מלא למשתי לעמא — צקרות החלום, צקרי דמשאלי צמח — צמרות, אחר לאחשפרת מרים כניחא — צרתמא, אחר דמרי חילני רחמי (ולפון רש"י ע"ש לפון הרע של מרגלים שנאמר לפון רמי' במלי רחמים) צמחן פדן, צרומא דמתקין פירי — צלצנה, אחר דחמונין לה מלכיתא צנין — צקלחא, אחר דלחכנשו קיט וסיעמ' על משה ואהרן — צהר שפר, צעורא דשפירין פירי — צמרה, אחר דחוסו עול ציסחא דמוחא — צמקלות, אחר כנופי' — צמחא, צמריה מקהלות — צמחה, צמחין ויהי — צמורות, צמח מדחא — צני יעקן, צני עקחא — צמור הגדגד, צמקיין ואחר מתקרי גדגור — ציטחא, אחר עז ונייט — צענין גר, צכך חרגולא — צמדנר לין, צור כרולא — צלמונה, אחר מוצאי זמור, ומען עקת נפשא דעמא צאורא — צמון, אחר דגרי ה' צהון ית חיוון קלן — צדינן גר, צדינן צית מחלא — עלמון דכלתיהם, חנון אחכסייה מנהון צירא על דשנקר פתגמי אורייתא דנסימין כדלחא, הנה חרגונו מקבים עם מה שאמרו: על פי ה'. דבוק עם ויכתב משה להורות כי גם מכתב המעשות האלה היו מנחות ה' עליו, ולא כראש"ע שמתכרו עם למעשיהם, כלומר למעשיהם שהיה עמ"ה השם, וכבר השינו עליו מן הספחא למעשיהם שהוא מתקין יותר מן האלף שצמחה, שהו יורה היותו כמאמר מוסגר: ואח"כ משיעיהם למוצאיהם. אחר שהודיע מקורם כי משה כתב כל הקורות המולאות אותם בכל מעשיהם, החליל להודיע שמות מקומות מעשיהם אשר הונח עליהם ע"ש המקריים אשר מלא אותם בהם. לכן אחר תחלה מולאיהם למעשיהם וכן בהיפך: (ג) ביד רמה לעיני כל מצרים. טעמו לעיני מלכים שהיו בעת מלכים ציגונות ואנחות והם היו יולאים צרומות השיי והתורה חסו ציד רמה (מיט האהעם דאקן) (כמבואר ריש צלח): (ד) ובאלהיהם עשה שפטים. אין כאן מקור להודיע זה, ויחזק לפי המבואר שהמלכים היו מחזיקים לצוריהם לאלהות, ועליהם נאמר וכל אלהי מלכים אעשה שפטים (דא פערבאטערטען) לא על אלהים של עץ ואבן, כמבואר בא"ב י"ב, א"כ כפיא דקרא פירושא דרישא, להודיע קצת מהירות השתלחותם לקבור צבוריהם, כי לא אמר ומלכים קוצרים כלפון קל כ"א מקצרים צפיעל, להורות על התחזקותם לקצור מהרה, שלא נהגו צלח בדרכם צמח ממים להשהותם כמה ימים טרם יקצרו, חמס לפי שמיח צבוריהם היה להם למרס ולדחון עולם, לראות המקודשים צעיניהם כאלהות כמגרים ממים שוכנים קרב חולות, לכן התחזקו למרס קצורתם. והר"ז צמחא ואלהיהם היו וי"ו הסנה כו"ו והיא צעולת צעל, וטעמו לכן מהירו להתעסק בקצורת צבוריהם, לפי שצמיחתם נעשו שפטים צמחים שהיו מחזיקים אותם לאלהיהם, והיה כקץ צעיניהם לראות מושלים כדומן על פני האדמה: (י) ויחנו על ים סוף. לא חזר ישראל לאחוריהם עד שפגעו עוד הפעם בים סוף, אלא כשעברו מחלח את הים לאורך הים היו עוצרים, והכי היו נוסעים והולכים אח"כ צמדנר לאורך הים, ואחר קצת ימים צבוחם למרה היו עדיין חלל הים, (חוס' ערכין ט"ו ח' ד"ה כסס) וצמחיתא (בשלת פרשת ויסע) מבואר היפך דצריהם, דאיתא החם מלינו שחזר מעבם לאחוריהם שלשה מעשות שנאמר ויסעו מפי סמירות ויחנו במרה ויבאו חילמה ויסעו מליהם ויחנו על ים סוף, והכי מלחמי בספרי (רי"ם דברים) שהזכירן על מה שעשו בים סוף. והימרו בחך הים והסכו עורק כלפי משה שלש מעשות. וע"ש צורע

זרע זכרה: (מט) אבל השמים. תרגם חונקלם מישר שמים. ומכאן רמ"י מייסור של שמים חזל שמו. ודעת חזקוני (צ"ל לך זכר פאקן), כי חזל השמים, וחזל חזקוני שחזקוני מייסור הוא המקום הנרחב אין זו נטע ולא זכין, והוא לשון חרבה ושוממה, כמו ויחזל חיל ומומה, חזל חירוש, חומללה גפן. וכל כי מייסור זה הוא הלל ורעוב ציור ואינו ראו לזריעה ולמראה הנהמות נחמת רמיצתו היחרה, רק הוא מגדל דשאים ועשבים הרבה וספוגי (לחלקקער), וי"ה כלשון ערבי על עשב ועוז וארך. והנה כתיב כאן שמי פעמים וימנו, ואמר הגר"א חניי אחת כפשוטה, והסניי היא הפשטות הנומנה שנחשבו חנייתן על כל ערבות מוצא. והנה לא נכתבו כאן רק מ"א מפעם הבס שהיו מ"צ כידוע, ונכתבה חניי' תחתיה, ומכאן המ"צ נכתבה ציהוה. ויפשו מהשמים, וסם לא נכתבה חניי' רק וילינו סם טרם יעברו: (גב) צלמי מסכותם. תרגומו מתכתהו. ולא ידעתי למה יקפיד קרא על כללים של מתכת דוקא, וכי כללים שאינם של מתכות אין לריבם חזר, וכו' ואמר (לנדים כ"ט ע"ז) עץ ואבן כסף חזק, ולולי דמקטפיה הייתי חומר מדכשאר מקומות יחיד קרא אשדות בכלל שאר אלילים גם כן יהיה חמיון כלשון כלליי מתכותם כלליי אשירים, והם חילנות הסוככים צענפיהם ועושים כל וסם היו עובדים לכללים שמתחתיהם, כמו סיפור מהם בדברי הימים שלהם, ומעט זה נקרא האשירה גם כן עץ רענן (ראה י"ז צ"ז) ע"ם הענפים והעלים הלמים העושים כל מתחתיהם (צעלויצט) ומלת מתכותם כמו יחד האורג והמכתב (שופטים ט"ז) והמכתב לרה (ישעיה כ"ח) והמכתב הנסוכה (סם כ"ה) שפירשוהו סם ענין מכתב וכסוי שמכסין זה את המטה, וכלשון להסך את רגליו (ס"א כ"ג) וברכותינו חילן המיסקר על הארץ, וטעם כלליי מתכותם כללים העומדים תחת סככי חילנות (צילדער דער צעלויצטען ציימע): (גב) והורשתם את הארץ. כאשר תצטוו יושבי הארץ אז חזרו להוריש את הארץ לנביס, שאם לא תצטוו אחס חשפ"י שאתם תכשור את הארץ לא חזרו להורישם לנביס (רע"ט) ערש"י: (נד) אל אשר יצא. עמ"ש צ"פ פיתחם מזה כסם הגר"א:

לד (יא) ומחה על כתף ים בנרת. ומחה מלשון התמחות והפסד לורה, כלפי מה שאמר ותאמר הגבול שכרונה (יהושע ט"ו) ותאמר מלשון וילא. עין שמש (סם י"ח) כלומר שהיה לו חיה תאר מנטי, אם תאר עגול או רבוע או זויט, נגד זה אמר כאן ומחה על כתף ים כנרת דהיינו כשהגיע אל הים אז נמחה תאר הגבול שנמים ח"א לעשות חיוז לורה (ערלשטען), רש"י: (כב) בני דין נשיא. מלך ואילך הזכיר נשיא כל שצט, ובקדומים לא, ויתכן כי בכלל לא הולך להזכיר נשיא כי היה מפורסם היותו מן המרגלים שכתבו סם כל נשיא כזה. ובשמעון לפי שזמרי בן סלוא היה נשיא לכן לא זכר שצט שמעון להקרא עליו נשיא אפי' אחרי מות זמרי. ובצנינון לא הזכיר מפני פלגש בגבעה. ובמדרש תנחומא אמרו אליהו בן כלבון זה אלדר חכמו של מידד שהיו נביאים, וכיון שהיה נביא לא הולך הכתוב לקראו נשיא (רצ"ח):

לד (ד) אלה אמה. ואח"כ אמר אלפים באמה? דעת הרמב"ם (פי"ג משמחה) שזמרי הערים הם שלשת אלפים אמה לכל רוח מקיר העיר וחולה, חלק הראשונים מנרש, והאלפים שזוודין מוח למגרש לשדות וכרמים, וכ"ד בא"ה צ"ל המינך מלוח שט"ז, כנמתי' רפ"ה דסוה, חלק אמה מנרש והלפים אמה שדות וכרמים, וביאור לשון המקרא לדעה זו כ"ל כי צינים הקדמונים היה להם לפני העיר סמוך לשער שמי מקומות רחבות פנויות, ונקראים רחוב וסוך (כצירתי א') שוטטו צמיות ירושלים וקשו צמיות, (ובמשלי ז') פעם צמוך פעם צמיות, יפולו מעיותות חולה צמיות פלגי מים, תכמות צמוך חרונה צמיות תתן קולם, וכי סם הגר"א שהמרחב הפנוי הסמוך לשער העיר נקרא רחוב, שסם נזכרים לרבי העיר וסם מתקבלים לסמורה, (ולכן חזקוני והשופטים היו יושבים בשער העיר סמוך לרחוב לשפוט בין חיש לרעהו צעניי הדברים הנעשים צמיות, וכמ"ס (צ"ד ל"ז) ויקבלם אל רחוב שער העיר, (כסמי' צ') אל הרחוב אשר לפני השער, ומקום הרחוק מן העיר יותר סמוך לרחוב הוא הנקרא מוח, והוא כמו שער הסמים (ימ"י ל"א), ואלו שני המרחצ"י אשר לפני העיר נקראי' כלשון ח"ל (שבת ד') כטיא ופלטיא, הנה על המקום הפנוי הסמוך לשער העיר הנקרא רחוב אמר כאן מקיר העיר ותואה חלק אמה, ר"ל המקום הפנוי המתחיל מן קיר העיר ומתרחב ויולא ע"י התחלת המקום הנקרא מוח יהיה חלק אמה, ואח"כ אמר ומדוחם מוח לעיר אלפים באמה. יראה ממקום הנקרא מוח לעיר והוא סוף הרחוב משם יתחילו למדוד אלפים אמה, ולפי"ז אין לשון מוח לעיר דומה ללשון מקיר העיר וחולה, חזל סם נזכרים זה מזה הנזל רב, כי מקיר העיר וחולה הוא מקום הפנוי הנקרא רחוב, ומסוף הרחוב ואילך הוא הנקרא מוח לעיר. אמנם לרש"י ורש"ם אין נוחין למגרש רק אלפים אמה לכל רוח, הפנימיים למגרש והחיצוניים לשדות וכרמים, וכפ"י הרלב"ג והרמב"ם, והוא לפי הארסא (צעירונן י"ו) תחום ערי הלויים אלפים אמה לא מהן חלק אמה מנרש, ולדעתם חלק אמה שמוקיר העיר וחולה

[illegible]

[illegible]

ימות עד פחדו לפני העדה למשפט, והולך ומצאח אחיו ואחיו חזק, ונתה שלמד
 יסל עליו וימות נגמר ענין השוגג, ונתה יחמיל לדבר מאיכיות השופטים שברחם עומד לפניכם
 למשפט דומה קרא משפטי, וכו' שלמד גם אחיו והסינו אותו העדה) ע"י אחד והוא לא חזר
 לו, לא יהיה אחד מן השופטים חזר לו לרעה, והאזיר עוד שלא יהיה בלמד מן השופטים שום
 טעם שמתנו יסובב רעה לרעה, כי חף שאין בלבו שום פניא עליו לחייבו, מכל מקום יוכל
 להיחזק סנה לחייבו, כגון שאין הסמות דעת דין זה עם דעת דין אחד היסובב עמו דין, ומלד
 שלילה להכנה לא יחיה דעתיה דדעת חזרו, ולבו נוסה לסחור דבריו וזנה ילא משפט מעוקל
 וילמד רעה לדרך לחייבו, ע"י אחד ולא מנקה דעתו, לשון מנקה ישמע גם על הסתמלות
 בהסגת דבר על ידי סבות ומקורבים, כענין ויבסור לשלוח יד, תלה והוא מוכן על אחד מן
 העדה שהגדון עומד לפניכם, ואף שפדה לשון נקנה יאמר והוא לשון זכר, כמו שלמד אחיו ושפטו
 העדה ולא אחד ושפטו, כי חשי העדה זכרים הם ואמר שם בלשון רבים כי המשפט יולא מנין
 כלם, אמנם בהרשקת השגחה נקשת הרע, שהיא חזרה לכל אחד מכם אחד והוא לשון יחיד:
 (בה) עד מות הבריא, דלמי שפניו חזרו הגלות חן פסק שיהיו המקרים משתנים מזה לזה,
 שכל אחד לפי הכונה ולפי המקרה יחסייב הגלות, ואפי' דעת הנמוסית יחייבו לאחד גלות שנה
 אחת, לשני שלשה, ולשלישי עשר שנים כפי הענין, וכבר אח"ל שענין השוגג הוא, ששנים נמלטים
 בשוקק אחד זה חייב מיתה זה חייב גלות, בא זה והרב ח"י, באופן שזה נהרג זה גולה, וכו' ש
 והאלי' חנה לידו, והידוע בהסמכות ד"ה יודע כמה שנים זה חייב גלות, והוא ד"ה יודע סיי
 הכי"ג עד כונה, באופן שלא יאונה לזה להיות הורג וגולה ערם מות הכהן רק כפי השנים שהוא
 חייב גלות, ואם היחה התורה קוצעת זמן קצוה לגולה שיה לכולם היה משפט מעוקל, כי יס
 מי שחייב גלות שנים הרבה ויש שאינו חייב רק מעט (ר"ל), וכו' הוא: (בו) ורצח, הרשות
 ציד גואל הדם להרגו: אין לו דם. שאר כל אדם חף שאינו רשאי להחלה להרגו, מ"מ אם עבר
 והרגו אינו חייב עליו (כר"ע מכות י"א לפי הג' הגבוהה, כר"ע הרשב"א שם, ודלא כר"ל שמתק
 מלח חין, וע"ש בהגהת מהרי"ם), חין לו דם מוכן על הרעה, כלומר שהוא חשוב כמה שאין לו
 דם, או חין בשבילו עונש שפיכת דם, והמפרש ורמא למאמר חנאי, ואין לו דם להשיבא התנאי,
 כלומר אם ילמדו הגואל חין לו להגואל הזה משפט שפיכת דם, אינו לא כרי"ג ולא כר"ע:
 (כט) בכל מושבותיכם, ערש"י, לרבותינו (יבמות ה') פירות בכל מושבותיכם, בכל צחי דינים
 (געריכטסזיטונג) ומצואר ר"ע ויקהל לא תעברו אש בכל מושבותיכם: (ל) ועד אחד לא יענה
 בנפש לשמו, כלומר עד שהעיד בנפש למות לא יענה דבר דין-זה הנסגר ולא ילמד עליו לא
 זכות ולא חובה חלל יעיד וישחוק כ"כ הרמב"ם פס"ה מעדות, והוא כרבנן דשלימי אר"י כר"י כנהדרין
 ל"ד, והנה לקבוצת התלמוד שם מלת אחד נסדר ממלת עד, דמשתה ענינים משפטי קהל, ומלת
 למות אינו מוכן על עד רק על אחד, ע"ש והרמב"ם יישב לשון המקרא ע"י הפשט עירש"י ככ"מ
 (פיין צהרין צמידותיו שם לכהדרין שכתב דהא עיקר טעמיהו דאין תלמידים זכות הוא משום
 דמחזי כעדות דהוא סברה בלמוד, דמקרא לא אחי כפוס שפטי' חלל שלא יענה לחובה
 כדכתיב למות, ומפרש לה לקרא דלמות לא קאי אחד חלל אלא אחד, וכו', ע"ש) ומ"מ לפירות הרמב"ם
 חין מקום למלת אחד, כיון דלא בא המקרא רק להאזיר שלא ידבר העד בדבר ולא יעוון צו דבר
 נוסף על עדותו, מה לי אחד או שנים, לכן כ"ל למה דאמר' הסם טעמא דרבנן דאפי' לזכות לא
 יענה משום דמחזי כעדות, שהעד מתסרט ודואג שמה יוגמר הדין לחובה ויציא זה עדים
 להזימם, לפי"ן היכי דלית' להאי משפט, כגון דליכא חרי סהדי חוץ מעד זה דמסהדי אהך גברא
 דדבר המחייבו מיתה, וזה השלישי נספל עמהם בעדותם כי גם הוא ראה אותו הדבר, חלל שהוא
 עד מיוחד, שהשנים ראו את המחייב מתלון אחד, והעד האחד ראה אותו מתלון אחד רחוק מן
 השנים כדרי שאינו יכול לראות אותו השנים, שאלה הדין אינו מלערך עם השנים לענין הומה
 (כנמכות ה' ע"ג) הנה העד הזה לא נקרא עד המעיד חלל עד הרואה, ואינו מלערך עם השנים
 לענין העדות, ועל זה אחד קרא ועד אחד לא יענה בנפש למות, כלומר עד המיוחד בעדותו,
 שאינו נוגע בדבר כיון דלא שייך צ"י האמה, לא יענה למות, אבל לזכות יענה. (פיין צהרין ר"ן
 כנהדרין ל"ד צ' שכתב שם הרמב"ן לרבנן דאוקמי ציוס הגחילו את בניו לתחלת דין, עד לא
 נעשה דין, ע"ש ונחמ' צ"ק ל' ע"ג ד"ה כגון, דלר"ע אפי' עד הרואה אינו נעשה דין צדיני נפשות,
 ע"ש. ואפשר שהטעם כיון דחזי' דקטל נפשא לא מלי חזי' לי' זכותא, ככ"ה כ"ו ח', דומה לזון
 וקריס ומי שאין לו גנים שאין מוסיפין אותו כנהדרין מפני שאינם רשעים כנהדרין ל"ו צ')
 ומסייענא נהך פירושא מן המסרי, דליחא הסם, ועד לא יענה בנפש למות, עונה הוא צו לזכות
 ועד אחד זה נהה אז כ"מ שנאמר עד הוא בכלל שנים עד שיפטר לך הכתוב עד אחד, ע"כ.
 מצואר

מבואר מדבריהם אחד אינו נספר ממלח עד, ולמות סוחר על ועד אחד, ולסוחר הוא דלל יפנה
 חבל לזכות עושה, והיינו כשאינו נוגע בעדות מיוחדת. ומדוע חסין צוה שאין לנו לריקים לדברי צעל
 זרע אציהם לומר דהספרי אחי כ"י צ"י אלא כרצון אחי. (ענין צ"י חלל י"ו' לא יומת
 ע"פ עד אחד) הנה מיושג לשון המקרא על פסטי ואליצה דהלכתא:

ל' (ו) זה הדבר. דבר זה לא יהא נויג אלא דבור זה, וכל צח יורשת נחלה צאנות אין צננים
 לא (צ"צ ק"ס) לפי זה אין מלח זה כנוי הרומז על הדבר (דעזעם) אצל זה
 על העת והזמן (כון) כי הוא אחד מהרואותיו, כמו זה לי עשרים שנה כלומר כעת, קול דחי
 הנה זה צא כלומר כעת צא, וכן זה יתנו (כ"פ כי תשא) כעת יתנו שלמלכת המשכן לצד יתנו
 מחלית השקל צלל מנין (כחש"ע בשם הגר"א) כן זה הדבר פירושו לרצותינו «עתה הדבר» כלומר
 דבר הנוי הוא עתה ר"ל לזמן ההווה כעת (פיר יעלע אחת דאס ווארט) דור ההווה כעת הוא
 מנוה צלל תסוב נחלה, לא דורות הבאים, והרש"ע סס צ"צ אחר «על כרחך האי זה לא אצנות
 ללפחד קאי אלא אוכל צח יורשת נחלה» ולא ידעתי לכיון דבריו היטב, ורש"י (תענית למ"ד ע"ג)
 פ"י זה מיעוט הוא כלומר לא יהיה דבר זה נויג אלא דבור זה דבור של צנות ללפחד. ואח הגרסה
 לדעתי כתבתי ציישוב דעת רבותינו בלשון המקרא בדרך הפשט, והרמזין העצים הדבר שכתב,
 נויג שאם ימות אדם מן היום ההוא והלאה עד שתחלוק הארץ ותהי צח יורשת אותו שלא תשג
 לשצט אחר, שלא יצא האיש ההוא צעת חלוק הארץ לקחת לו נחלה צחוך מטה אחר, כי יומר
 יקפידו צעת חלוק הארץ שלא יתערצו השצטים זה צח צנחלתם, אצל לאחר חלוקה כצ נדע
 הנחלה ולא יקפידו כ"כ, ובעבור שלא נודע, זמן החלוק ההוא הזכיר בכל הדור, ונטון הוא ע"ד
 הפשט שאין לפרש ולא תסוב כמו טעם לדבר, פ"י כדי שלא תסוב, אצל הם שתי מלות, נויג ציורשת
 נחלה שלא תשג רק למטה אצ"י, ונויג צנחלות כצ אחר תצוא אליהן נחלה אחרי היותן לאיש
 שלא תסוב למטה אחר אצל ירשו אותן אחייהן או קרוביהן לא צניהן וצנחליהן, והזכיר תחלה צננות
 ללפחד ואח"כ בכל צח יורשת נחלה ואחר בכל ישראל שלא תסוב נחלה מנוטה אל מטה אחר, שאף
 הנשואות, או המוצהרות אם יעצרו על המנוה ירשו אותן אנשי המטה שיהיו כלם דנוקים וקשורים
 צנחלת מטה אצותם לא תסדר נחלתן מהם והם לא יסדרו מנחלת אצותם:

ברוך רחמנא דסייען.